

DUURZAME INZETBAARHEID

WAT IS DE INVLOED VAN FACTOREN ALS WERK, GEZONDHEID,
KENNIS EN VAARDIGHEDEN, MOTIVATIE EN FINANCIËN?

Datum >

21 december 2020

TNO innovation
for life

> Rapportage voor
Ministerie van SZW

DUURZAME INZETBAARHEID

WAT IS DE INVLOED VAN FACTOREN ALS WERK, GEZONDHEID, KENNIS EN VAARDIGHEDEN, MOTIVATIE EN FINANCIËN?

Rapport voor	Ministerie van SZW
Datum	21 december 2020
Auteurs	Swenneke van den Heuvel Linda Koopmans
Projectnummer	060.38032/01.04
Rapportnummer	TNO 2019 R11497
Contact TNO	Swenneke van den Heuvel
Telefoon	06 4696 6115
E-mail	Swenneke.vandenHeuvel@tno.nl

Healthy Living	www.tno.nl
Schipholweg 77-89	
2316 ZL Leiden	T+31 88 866 90 00
Postbus 3005	infodesk@tno.nl
2301 DA Leiden	

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, foto-kopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van TNO.

Indien dit document in opdracht werd uitgebracht, wordt voor de rechten en verplichtingen van opdrachtgever en opdrachtnemer verwezen naar de Algemene Voorwaarden voor opdrachten aan TNO, dan wel de betreffende terzake tussen de partijen gesloten overeenkomst.

Het ter inzage geven van onderliggend document aan direct belanghebbenden is toegestaan.

Handelsregisternummer 27376655

© 2020 TNO

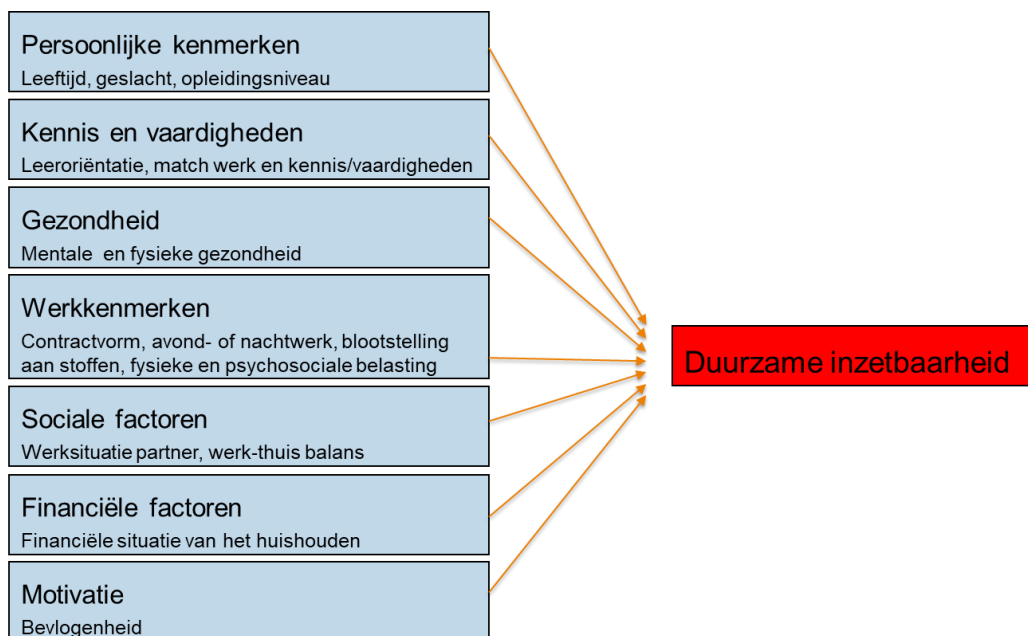
Inhoudsopgave

1	Aanleiding.....	3
2	Methode	4
3	Resultaten	5
4	Conclusie.....	9
	Bijlage 1 – Tabellen	10
	Bijlage 2 – Methodologie	22
	Referenties	33

1 Aanleiding

In 2015 zijn analyses uitgevoerd met de STREAM data van 2010-2013, waarin is gekeken naar de invloed van verschillende, uiteenlopende factoren (zie figuur 1) op de duurzame inzetbaarheid van oudere werknemers. Achterliggende vraag was 'welke factoren doen er nu echt toe, en welke spelen slechts een marginale rol'. Kort samengevat was de conclusie dat vooral gezondheid en in iets mindere mate motivatie (bevlogenheid) bepalend waren voor de uitstroom uit werk. Werkkenmerken spelen vooral een indirecte rol, door hun invloed op het werkvermogen, de gezondheid en de motivatie. Het rapport is in 2016 gepubliceerd¹.

Figuur 1 Analysemodel integrale analyses STREAM

Inmiddels is de STREAM-populatie nog drie jaar langer gevolgd en is er nieuwe instroom gekomen in 2015. Een herhaling van de analyses kan interessante resultaten opleveren. Een langere tijdsperiode levert meer gegevens op over zowel determinanten als uitkomsten. Vooral voor werkkenmerken kan dat interessant zijn. In het design van de eerdere integrale analyses keken we naar de blootstelling in 1 jaar en de uitkomsten óf 1 jaar later (bij de DI-indicatoren) óf in de komende 3 jaar (bij uitstroom). In een nieuw design kunnen we rekening houden met de duur van de blootstelling, bijvoorbeeld door te kijken naar de blootstelling aan determinanten gedurende de periode 2010-2013 en de uitkomsten in de periode 2014-2017. Ook is het interessant om te kijken of er mogelijk wijzigingen zijn opgetreden in het relatieve belang van de afzonderlijke determinanten. Tenslotte hebben we in de analyses over 2010-2013 gewerkt met dichotome determinanten. Dat wil zeggen dat we alleen onderscheid hebben gemaakt in hoog/laag, veel/weinig, etc. Hierdoor gaat informatie verloren. In de nieuwe analyses willen we onderzoeken of we het beeld kunnen nuanceren voor de factoren waar dat nuttig kan zijn.

¹ Zie: <https://www.monitorarbeid.tno.nl/publicaties/het-relatieve-belang-van-de-determinanten-van-duurzame-inzetbaarheid-bij-oudere-werknemers>

2 Methode

In dit hoofdstuk gaan we kort in op de methode. Een uitgebreide beschrijving van de studiepopulatie, de meetinstrumenten en de analyses zijn weergegeven in de bijlage over methodologie (bijlage 2). Daarin worden ook de consequenties van de gemaakte keuzes besproken en worden methodologische kanttekeningen geplaatst.

We gebruiken grotendeels dezelfde methode als in de analyses van de data over 2010-2013. Op de volgende punten zijn er wijzigingen:

- *Uitkomstmaten*
Evenals eerder onderscheiden we in de uitstroom-analyses uitstroom naar arbeidsongeschiktheid, naar werkloosheid, naar vroegpensioen en uitstroom algemeen. In de analyses met als uitkomst DI-indicatoren onderscheiden we voorheen productiviteit, verzuim, werkvermogen en zelf-ingeschatte arbeidsmarktpositie. In de nieuwe analyses beperken we onszelf tot de laatste twee.
- *Determinanten*
Voorheen hebben we alle determinanten gedichotomiseerd, dat wil zeggen opgedeeld in een hoge en lage waarde. Het nadeel daarvan is dat er veel informatie verloren gaat, maar ook is het afkappunt niet altijd duidelijk. Voor de nieuwe analyses nemen we voor zover dat nuttig lijkt een midden categorie mee. Dat wil bijvoorbeeld zeggen dat we hoog, midden en laag opgeleiden onderscheiden, waarbij de hoog opgeleiden de referentiecategorie vormen.
- *Design*
Het design voor de analyses met de DI-indicatoren werkvermogen en arbeidsmarktpositie als uitkomstmaat is hetzelfde gebleven, waarbij we de uitkomsten een jaar later meten dan de determinanten. Alleen hebben we nu de respondenten langer gevolgd. Dat geeft meer metingen per respondent en zodoende preciezere schattingen van de relatie met kleinere betrouwbaarheidsintervallen. Omdat we ook willen zien of er in de loop der tijd wijzigingen zijn opgetreden in het relatieve belang van de factoren, doen we daarnaast gescheiden analyses voor de periode 2010-2012 en voor 2015-2017. De uitstroomanalyses doen we op verschillende manieren. We kijken naar de relatie tussen de determinanten zoals gemeten in 2010 en de uitstroom van 2011 tot en met 2017. Daarmee hebben we een langere uitstroommeting dan in de vorige rapportage. Hierdoor nemen we ook effecten op de langere termijn mee. Verder kijken we naar de relatie van de gemiddelde waarde van de determinanten zoals gemeten in de periode 2010 tot en met 2013 en de uitstroom van 2014 tot en met 2017. Daarmee hopen we een betere inschatting van de waarde van de determinant te hebben dan wanneer er slechts een meetmoment is. Tenslotte kijken we in de uitstroomanalyses ook naar verschillen tussen de relatie van de verschillende factoren en uitstroom over verschillende periodes, dat wil zeggen de relatie tussen factoren in 2010 en uitstroom in 2011-2012 en de relatie tussen factoren in 2015 en uitstroom in 2016-2017.

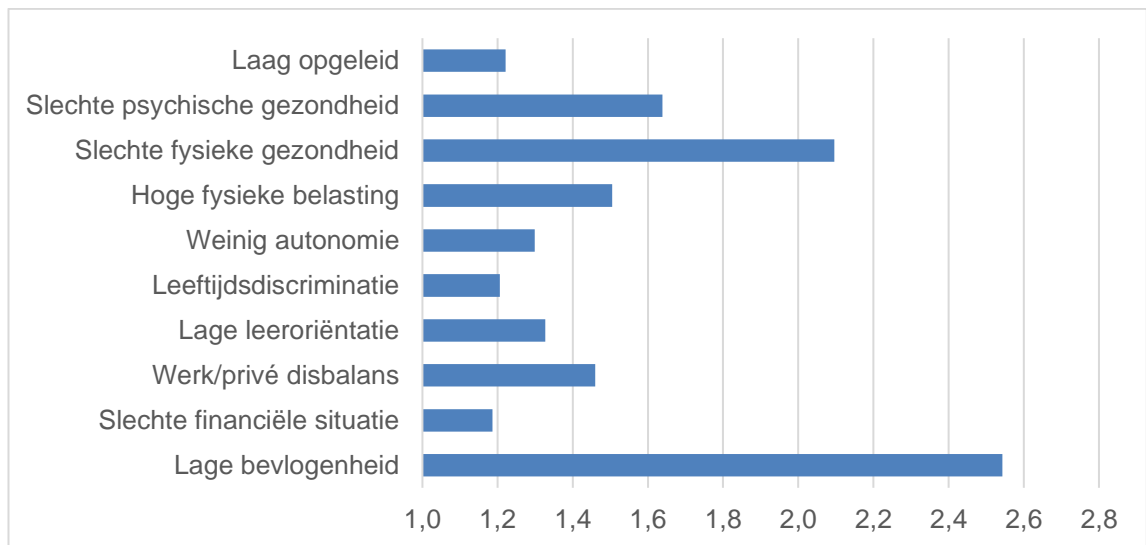
Evenals in de eerdere rapportage analyseren we de sterkte van de relatie tussen determinanten en uitkomsten met logistische regressie analyses. We hebben zowel univariate als multivariate analyses uitgevoerd. In de multivariate analyses is gecorrigeerd voor alle onderzochte determinanten en persoonlijke kenmerken (leeftijd, geslacht en opleiding). Voor de analyses met de uitkomstmaten werkvermogen en arbeidsmarktpositie is gerekend met een time-lag van 1 jaar, dan wil zeggen dat werkvermogen en arbeidsmarktpositie gerelateerd zijn aan de waarde van de determinanten zoals gemeten in het voorafgaande jaar.

3 Resultaten

In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten op hoofdlijnen. In de figuren zijn alleen statistisch significante resultaten opgenomen. De gedetailleerde resultaten staan in de tabellen in bijlage 1. Daar staan ook de niet significante resultaten genoemd, de aantallen waarop de resultaten gebaseerd zijn en de betrouwbaarheidsintervallen. De verwijzingen naar tabellen in dit hoofdstuk hebben betrekking op de tabellen in die bijlage.

Determinanten van een laag werkvermogen

Een laag werkvermogen is gerelateerd aan een brede range aan determinanten (zie tabel 1B; cijfers hebben betrekking op de periode 2010-2017). De sterkste verbanden vinden we voor een slechte mentale gezondheid, een slechte fysieke gezondheid, en een lage motivatie. Daarnaast zijn ook een aantal werkfactoren van belang, vooral een hoge of gemiddelde fysieke belasting, een lage of gemiddelde autonomie en een hoge mate van leeftijdsdiscriminatie op het werk. Tenslotte hebben ook de volgende factoren een significante relatie met een laag werkvermogen: een lage opleiding, lage leeroriëntatie, een disbalans tussen werk en privé, en een ongunstige financiële situatie. In figuur 2 zijn de belangrijkste risicofactoren voor een laag werkvermogen weergegeven.

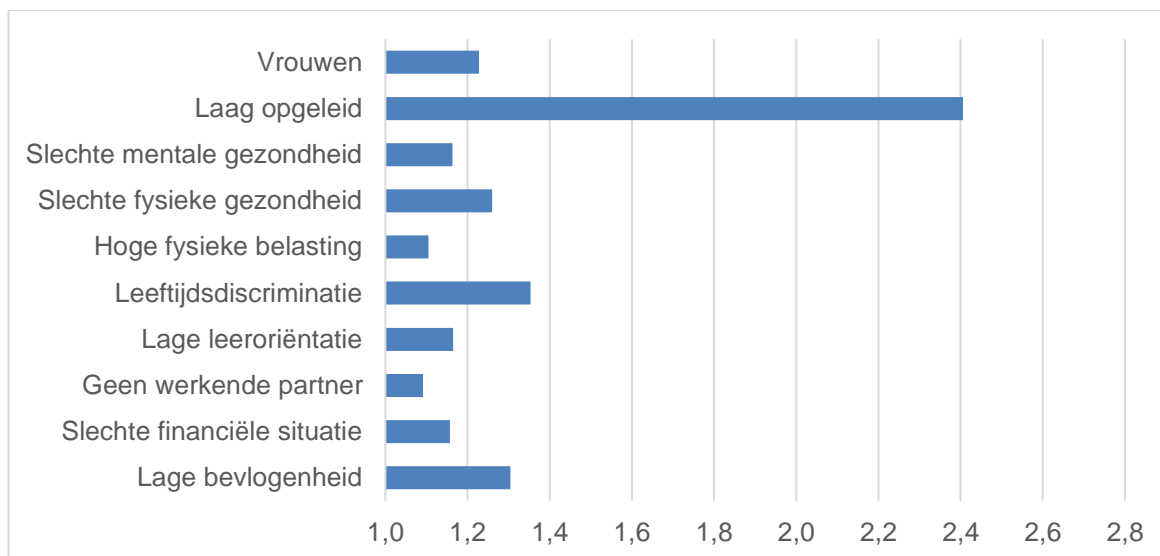
Figuur 2 Belangrijkste risicofactoren voor een laag werkvermogen, uitgedrukt in odds ratio's. De resultaten zijn gecorrigeerd voor de andere factoren (multivariate analyses; n=13.083). Gedetailleerdere informatie is te vinden in tabel 1B.

Een vergelijking tussen de resultaten over de periode 2010-2012 en de resultaten over 2015-2017 laten geen grote verschillen zien (zie tabel 1C). Wel zien we dat de verhoogde kans op een laag werkvermogen bij de oudere leeftijdsgroepen (vooral bij de groep 55 tot 59 jaar) is afgenomen.

Determinanten van ongunstige inschatting arbeidsmarktpositie

Een ongunstige inschatting van de eigen arbeidsmarktpositie is vooral afhankelijk van de leeftijd en van de opleiding (zie tabel 1B, cijfers hebben betrekking op de periode 2010-2017). Hoe hoger de leeftijd en hoe lager de opleiding, hoe pessimistischer werknemers worden over hun arbeidsmarktpositie. Daarnaast zorgen de volgende factoren ook voor een hoger risico op een ongunstige inschatting: hoge fysieke belasting, leeftijdsdiscriminatie, geen werkende

partner, financiële problemen en een lage bevoegenheid. Verder hebben vrouwen een hoger risico. Deze relaties zijn statistisch significant, maar niet heel sterk. De belangrijkste risicofactoren voor een ongunstige inschatting van de eigen arbeidsmarktpositie zijn weergegeven in figuur 3.

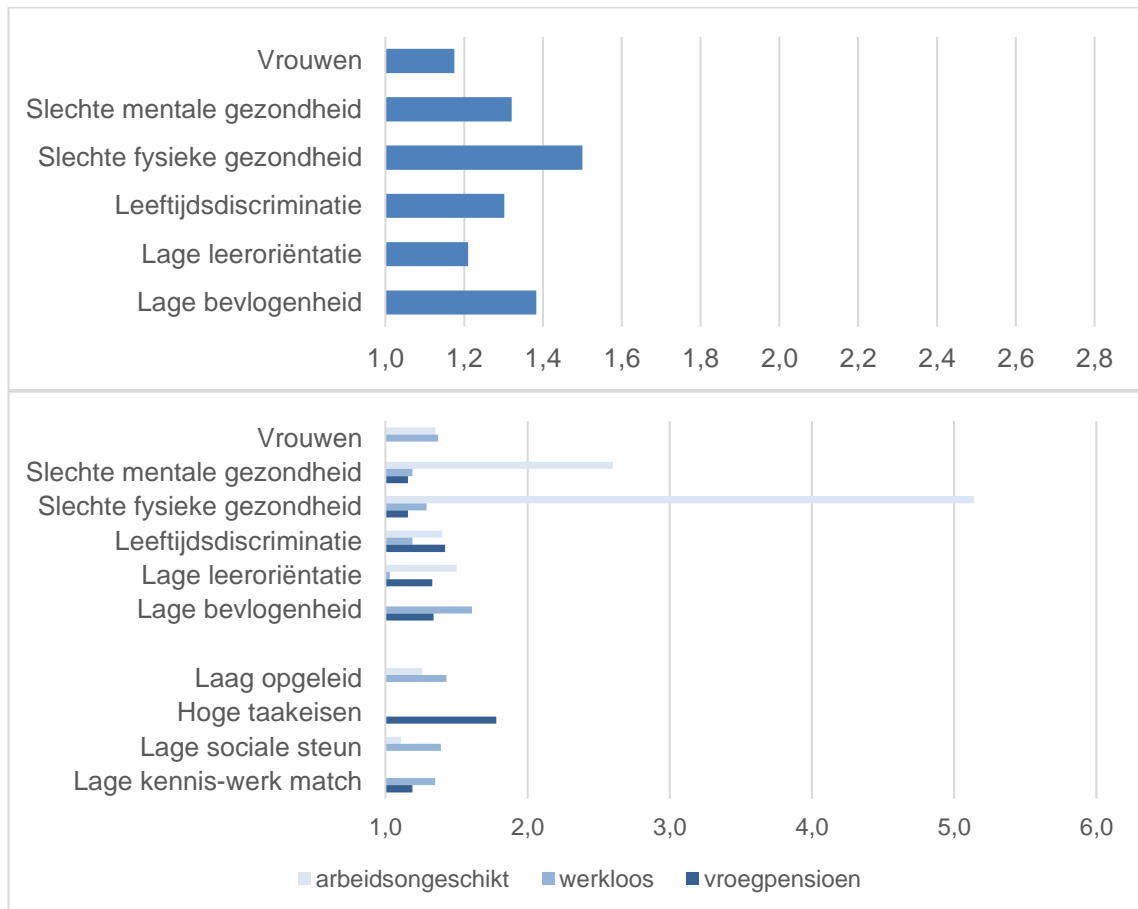
Figuur 3 Belangrijkste risicofactoren voor een lage inschatting van de arbeidsmarktpositie, uitgedrukt in odds ratio's. De resultaten zijn gecorrigeerd voor de andere factoren (multivariate analyses; n=13.028). Gedetailleerdere informatie is te vinden in tabel 1B.

Een vergelijking tussen de periode 2010-2013 en 2015-2017 (zie tabel 1D) laat zien dat vrouwen in de latere periode een hoger risico hebben op een ongunstige inschatting van de arbeidsmarktpositie dan in 2010-2013. Dat geldt ook voor laag opgeleiden en voor werknemers met een hoge fysieke belasting.

Determinanten van uitstroom

Naast leeftijd zijn gezondheid en motivatie, oftewel bevoegenheid, zeer belangrijke factoren voor het langer kunnen doorwerken. Ook leeroriëntatie en leeftijdsdiscriminatie spelen een rol. Vrouwen hebben een groter risico op voortijdige uitstroom dan mannen. Deze resultaten zijn gebaseerd op de analyse waarbij de factoren gemeten zijn in de periode 2010-2013 en de uitstroom in de jaren daarna tot en met 2017 (zie tabel 2D). De belangrijkste risicofactoren voor een voortijdige uitstroom zijn weergegeven in figuur 4.

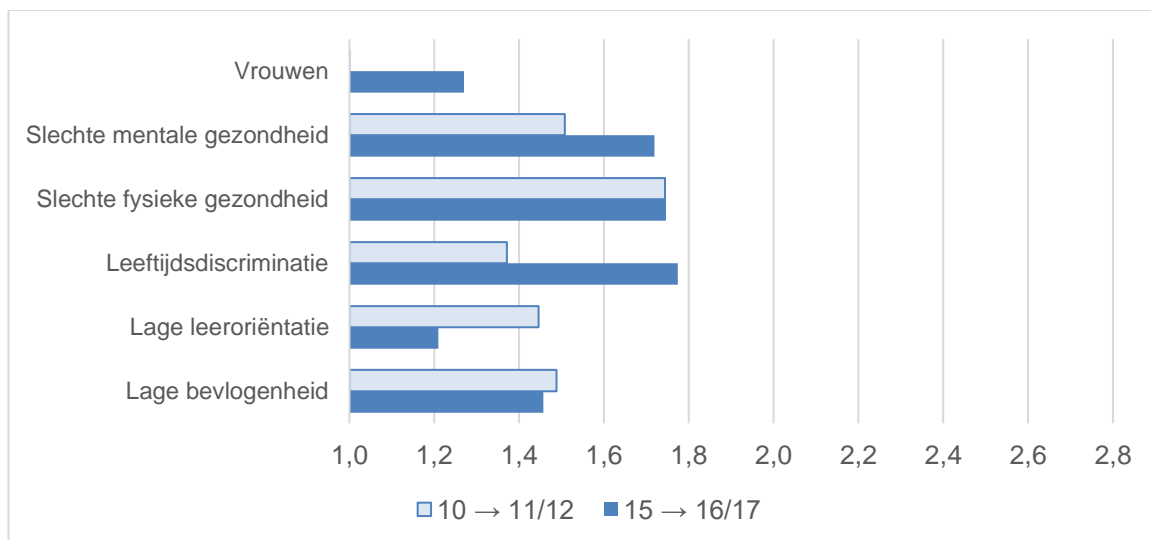
Figuur 4 Belangrijkste risicofactoren voor vroegtijdige uitstroom, uitgedrukt in odds ratio's. De resultaten zijn gecorrigeerd voor de andere factoren (multivariate analyses; n=5.845). Gedetailleerdere informatie is te vinden in tabel 2D.

Uitstroom is in dit onderzoek onder te verdelen in uitstroom naar arbeidsongeschiktheid, werkloosheid en vroegpensioen. De risicofactoren verschillen per uitstroomroute. We zien dat vrouwen een verhoogd risico hebben op uitstroom, maar dat geldt niet voor uitstroom naar vroegpensioen. Ook een slechte mentale of fysieke gezondheid vormt geen significant risico op vroegpensioen, maar vooral op uitstroom naar arbeidsongeschiktheid. Een lage leeroriëntatie is vooral van invloed op vroegpensioen en lage bevoegenheid vooral op werkloosheid.

Ook zijn er risicofactoren die voor een of twee van de uitstroomroutes een risico vormen maar juist helemaal niet voor de andere routes, waardoor ze niet als risicofactor voor vroegtijdige uitstroom worden geïdentificeerd. Zo hebben laag opgeleiden en werknemers met een lage kennis/werk match een grotere kans op uitstroom naar werkloosheid, maar omdat zij veel minder vaak met vroegpensioen gaan lijken zij geen verhoogd risico op vroegtijdige uitstroom te hebben. Daarentegen hebben werknemers met hoge taakeisen duidelijk een verhoogde kans op uitstroom naar vroegpensioen, maar is er geen relatie met arbeidsongeschiktheid of werkloosheid.

De analyses om te onderzoeken of er in de loop van de jaren veranderingen in de risicofactoren op uitstroom zijn opgetreden laten weinig verschillen in resultaten zien (zie tabel 2E en 2F). In de meest recente periode blijken vrouwen een hoger risico op uitstroom te hebben, terwijl dat in de eerdere periode niet zo was. Ook blijkt leeftijdsdiscriminatie een

grotere rol te spelen dan eerder. Dat wil niet zeggen dat leeftijdsdiscriminatie vaker voorkomt, maar dat het meer invloed lijkt te hebben op de uitstroom, vooral op werkloosheid. Andere verschillen zijn niet statistisch significant. Figuur 5 laat de belangrijkste risicofactoren voor uitstroom zien voor de verschillende periodes.

Figuur 5 Belangrijkste risicofactoren voor vroegtijdige uitstroom uitgedrukt in odds ratio's uit de analyses over twee verschillende periodes. In de ene analyses zijn de factoren gemeten in 2010 gerelateerd aan de uitstroom gedurende 2011/2012, en in de andere analyse zijn de factoren gemeten in 2015 en de uitstroom gedurende 2015/2016. De resultaten zijn gecorrigeerd voor de andere factoren (multivariate analyses; 2010: n=8.642, 2015: n=7.277). Gedetailleerdere informatie is te vinden in de tabellen 2E en 2F.

Wanneer we kijken naar de verschillende uitstroomroutes, zien we dat vrouwen in de eerste onderzoeksperiode nog heel weinig uitstroonden naar vroegpensioen (tabel 2F). Dat is nu niet meer zo. De voortijdige uitstroom van vrouwen geldt nu voor alle routes (tabel 2E). Eerder concludeerden we dat ondanks de hogere uitstroom naar arbeidsongeschiktheid en werkloosheid, laag opgeleiden geen hoger risico op uitstroom hebben omdat zij minder vaak met vroegpensioen gaan (tabel 2D). Na enkele jaren is dit beeld nog duidelijker. Het risico op uitstroom van laag opgeleiden naar arbeidsongeschiktheid is groter geworden en het risico op uitstroom naar vroegpensioen kleiner (tabel 2E en tabel 2F). Bij de vergelijking van de risico's op verschillende uitstroomroutes in de tijd valt verder op dat een slechte fysieke gezondheid nu niet meer van belang lijkt op de uitstroom naar werkloosheid, maar juist wel op de uitstroom naar vroegpensioen. Dat laatste verband is echter niet statistisch significant (tabel 2E en tabel 2F).

4 Conclusie

Gezondheid en motivatie zijn de belangrijkste factoren die van invloed zijn op een lager werkvermogen en op uitstroom uit werk. Dit was eveneens de conclusie van de eerdere analyses. Er zijn echter ook verschillen met de vorige analyses. Hieronder gaan we op deze verschillen in.

Een groep waar het minder goed mee gaat zijn de laag opgeleiden. Zij schatten hun arbeidsmarktpositie minder goed in dan hoog opgeleiden. Dat was in de vorige onderzoeksperiode ook al zo, maar het verschil is nog groter geworden. Bovendien lopen laag opgeleiden meer risico op uitstroom naar arbeidsongeschiktheid dan voorheen. Ook lopen ze nog steeds meer risico op uitstroom naar werkloosheid. Omdat laag opgeleiden beduidend minder vaak uitstromen naar vroegpensioen, is de totale uitstroom in deze groep niet groter dan de hoog of midden opgeleiden. Dit duidt er waarschijnlijk op dat laag opgeleiden niet de financiële mogelijkheid hebben om eerder te stoppen met werken.

In tegenstelling tot de eerdere analyses lopen vrouwen nu een groter risico op uitstroom dan mannen. Voorheen gingen vrouwen significant minder vaak met vroegpensioen. Dat is nu niet meer zo. Hun uitstroom is voor alle uitstroomroutes iets hoger. Een duidelijke verklaring voor dit verschil ontbreekt.

Binnen de STREAM populatie daalt het aantal werknemers dat met vroegpensioen gaat. Zoals bekend is dat ook zo onder de Nederlandse werknemers. De mogelijkheden zijn immers beperkt. Uit de analyses blijkt dat het vooral gaat om een hoog opgeleide groep met voldoende financiële middelen. Uit de analyses met de cumulatieve maten blijkt dat hoge taakeisen ook significant samenhangen met uitstroom naar vroegpensioen. Dat dit vooral tot vroegpensioen en niet tot de andere uitstroomroutes leidt, zou verband kunnen houden met het vaker voorkomen van hoge taakeisen bij hoog opgeleiden die zich financieel de uitstroom naar vroegpensioen kunnen veroorloven.

Bijlage 1 – Tabellen

Deze bijlage bevat de tabellen met de resultaten van de integrale analyses 2010-2017. Daarvoor zijn zowel univariate als multivariate analyses uitgevoerd. In de multivariate analyses is gecorrigeerd voor alle andere determinanten en voor persoonlijke kenmerken (leeftijd, geslacht en opleiding). De resultaten die in de tekst genoemd zijn, zijn gebaseerd op de multivariate analyses.

Voor de analyses met de uitkomstmaten werkvermogen en arbeidsmarktpositie is gerekend met een time-lag van 1 jaar, dan wil zeggen dat werkvermogen en arbeidsmarktpositie gerelateerd zijn aan de waarde van de determinanten zoals gemeten in het voorafgaande jaar. Voor de analyses zoals weergegeven in Tabel 1A en Tabel 1B, zijn zowel de gegevens verwerkt van het oorspronkelijke cohort, dat wil zeggen de deelnemers die al sinds 2010 in het panel zitten, als de gegevens van toegevoegde cohort, de deelnemers die in 2015 aan het panel zijn toegevoegd. In Tabel 1C en Tabel 1D worden de resultaten van de onderzoeksperiode 2010-2012 vergeleken met die van de onderzoeksperiode 2015-2017.

Wanneer mogelijk is leeftijd opgedeeld in categorieën om de resultaten van de leeftijdsgroepen met elkaar te kunnen vergelijken. Voor de uitstroomanalyses is dat echter niet mogelijk, omdat er nauwelijks uitstroom is in de jongere leeftijdsgroepen. De uitstroom zoals weergegeven in de tabellen betreft de uitstroom van de onderzoeksgroep. Omdat deze groep niet representatief is kunnen de verhoudingen tussen uitstroom naar arbeidsongeschiktheid, werkloosheid en vroegpensioen anders liggen dan in de Nederlandse bevolking. We gaan er van uit dat de inschatting van de sterkte van de relaties wel generaliseerbaar is.

In de tabellen staan odds ratio's (OR). Een significante OR boven de 1 geeft weer dat een determinant voorspellend is voor het vaker voorkomen van de uitkomstmaat. Een OR onder de 1 betekent dat de determinant samenhangt met lagere waarschijnlijkheid van de uitkomstmaat. De **vet** gedrukte resultaten in de tabellen duiden op een statistisch significante relatie ($p < 0,05$). In de tabellen wordt verder het 95% betrouwbaarheidsinterval (BI) weergegeven.

Deze bijlage bevat de volgende tabellen:

Tabel 1A	Univariate associaties tussen determinanten en de DI-indicatoren werkvermogen en arbeidsmarktpositie met time-lag van 1 jaar* (2010-2017)
Tabel 1B	Multivariate associaties tussen determinanten en de DI-indicatoren werkvermogen en arbeidsmarktpositie met time-lag van 1 jaar* (2010-2017)
Tabel 1C	Multivariate associaties tussen determinanten en werkvermogen in 2010-2012 en in 2015-2017 met time-lag van 1 jaar*
Tabel 1D	Multivariate associaties tussen determinanten en arbeidsmarktpositie in 2010-2012 en in 2015-2017 met time-lag van 1 jaar*
Tabel 2A	Univariate associaties tussen determinanten (2010) en uitstroom (2011-2017)
Tabel 2B	Univariate associaties tussen determinanten (2010-2013) en uitstroom (2014-2017)
Tabel 2C	Multivariate associaties tussen determinanten (2010) en uitstroom (2011-2017)
Tabel 2D	Multivariate associaties tussen determinanten (2010-2013) en uitstroom (2014-2017)
Tabel 2E	Multivariate associaties tussen determinanten (2015) en uitstroom (2016-2017)
Tabel 2F	Multivariate associaties tussen determinanten (2010) en uitstroom (2011-2012)
Tabel 2G	Multivariate associaties tussen determinanten (2010) en uitstroom (2011-2013)

* Een time-lag van 1 jaar wil zeggen dat de relatie wordt gelegd tussen de determinanten op het ene tijdstip en de uitkomstmaat op het tijdstip een jaar later.

Tabel 1A Univariate associaties tussen determinanten en de DI-indicatoren werkvermogen en arbeidsmarktpositie in het daaropvolgende jaar (2010-2017) met time-lag van 1 jaar*; analyses werkvermogen: n=13.083, analyses arbeidsmarktpositie: n=13.028.

	OR (95% BI)		Laag werkvermogen 28%**	Ongunstige arbeidsmarkt- positie 50%**
Persoonskenmerken	Leeftijd	Continu	1,03 (1,02-1,03)	1,16 (1,15-1,16)
		50-54 (t.o.v. 45-49)	1,07 (0,99-1,15)	1,62 (1,51-1,74)
		55-59 (t.o.v. 45-49)	1,20 (1,11-1,29)	3,18 (2,95-3,42)
		60+ (t.o.v. 45-49)	1,49 (1,38-1,61)	7,12 (6,58-7,70)
	Geslacht	Vrouwen	1,11 (1,04-1,17)	1,11 (1,05-1,18)
	Opleiding	Laag (t.o.v. hoog)	1,49 (1,36-1,64)	2,44 (2,22-2,67)
Middel (t.o.v. hoog)		1,09 (1,03-1,16)	1,52 (1,34-1,61)	
Gezondheid	Slechte mentale gezondheid		1,88 (1,77-2,00)	1,11 (1,05-1,17)
	Slechte fysieke gezondheid		2,23 (2,10-2,37)	1,33 (1,26-1,40)
Werkkenmerken	Blootstelling aan stoffen		1,18 (1,12-1,25)	1,04 (0,99-1,10)
	Avond- of nachtwerk	Regelmatig (t.o.v. nooit)	1,07 (1,00-1,15)	0,90 (0,85-0,96)
		Soms (t.o.v. nooit)	0,93 (0,88-0,98)	0,81 (0,78-0,85)
	Fysieke belasting	Hoog (t.o.v. laag)	1,76 (1,63-1,90)	1,20 (1,11-1,29)
		Gemiddeld (t.o.v. laag)	1,31 (1,25-1,39)	1,09 (1,04-1,14)
	Taakeisen	Hoog (t.o.v. laag)	1,17 (1,10-1,25)	0,88 (0,83-0,93)
		Gemiddeld (t.o.v. laag)	1,06 (1,01-1,12)	0,89 (0,85-0,93)
	Autonomie	Laag (t.o.v. hoog)	1,75 (1,63-1,88)	1,14 (1,07-1,22)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,28 (1,22-1,35)	1,02 (0,97-1,06)
	Sociale steun	Laag (t.o.v. hoog)	1,47 (1,38-1,56)	1,18 (1,12-1,24)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,16 (1,11-1,23)	1,06 (1,01-1,11)
	Ongewenst gedrag intern		1,41 (1,30-1,53)	1,02 (0,95-1,09)
	Ongewenst gedrag extern		1,26 (1,18-1,35)	0,99 (0,93-1,05)
	Leeftijdscriminatie	Hoog (t.o.v. geen)	1,70 (1,58-1,84)	1,57 (1,47-1,69)
Gemiddeld (t.o.v. geen)		1,26 (1,20-1,32)	1,21 (1,16-1,26)	
Geen vast contract		0,99 (0,91-1,08)	0,74 (0,68-0,80)	
Kennis en vaardigheden	Leeroriëntatie	Laag (t.o.v. hoog)	1,76 (1,64-1,90)	1,43 (1,34-1,53)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,28 (1,21-1,35)	1,23 (1,17-1,29)
	Lage kennis-werk match		1,43 (1,28-1,59)	1,03 (0,93-1,13)
Sociale factoren	Geen werkende partner		1,15 (1,09-1,22)	1,39 (1,32-1,46)
	Werk/privé balans	Disbalans	1,77 (1,60-1,95)	0,92 (0,84-1,00)
		Af en toe disbalans	1,14 (1,09-1,19)	0,84 (0,81-0,88)
Financiën	Financiële situatie	Geld tekort (t.o.v. over)	1,36 (1,28-1,46)	1,08 (1,01-1,15)
		Precies rond (t.o.v. over)	1,18 (1,12-1,25)	1,02 (0,97-1,07)
Motivatie	Bevlogenheid	Laag (t.o.v. hoog)	3,18 (2,97-3,41)	1,34 (1,25-1,42)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,77 (1,70-1,87)	1,07 (1,02-1,12)

* Een time-lag van 1 jaar wil zeggen dat de relatie wordt gelegd tussen de determinanten op het ene tijdstip en de uitkomstmaat op het tijdstip een jaar later.

** Per observatie.

Tabel 1B Multivariate associaties tussen determinanten en de DI-indicatoren werkvermogen en arbeidsmarktpositie in het daaropvolgende jaar (2010-2017) met time-lag van 1 jaar*; analyses werkvermogen: n=13.083, analyses arbeidsmarktpositie: n=13.028.

	OR (95% BI)		Laag	Ongunstige
			werkvermogen 28%**	arbeidsmarkt- positie 50%**
Persoonskenmerken	Leeftijd	50-54 (t.o.v. 45-49)	1,06 (0,98-1,14)	1,62 (1,51-1,74)
		55-59 (t.o.v. 45-49)	1,22 (1,13-1,32)	3,30 (3,06-3,57)
		60+ (t.o.v. 45-49)	1,55 (1,43-1,68)	7,62 (7,02-8,27)
	Geslacht	Vrouwen	1,06 (1,00-1,13)	1,23 (1,16-1,30)
	Opleiding	Laag (t.o.v. hoog)	1,22 (1,11-1,35)	2,41 (2,17-2,67)
Middel (t.o.v. hoog)		1,00 (0,94-1,07)	1,61 (1,51-1,71)	
Gezondheid	Slechte mentale gezondheid		1,64 (1,53-1,75)	1,16 (1,09-1,24)
	Slechte fysieke gezondheid		2,10 (1,97-2,24)	1,26 (1,18-1,34)
Werkkenmerken	Blootstelling aan stoffen		0,99 (0,93-1,06)	0,98 (0,92-1,04)
	Avond- of nachtwerk	Regelmatig (t.o.v. nooit)	0,97 (0,90-1,04)	0,98 (0,91-1,05)
		Soms (t.o.v. nooit)	0,97 (0,92-1,03)	0,92 (0,87-0,97)
	Fysieke belasting	Hoog (t.o.v. laag)	1,51 (1,38-1,65)	1,11 (1,01-1,21)
		Gemiddeld (t.o.v. laag)	1,24 (1,17-1,31)	1,09 (1,03-1,15)
	Taakeisen	Hoog (t.o.v. laag)	1,02 (0,95-1,09)	0,97 (0,90-1,03)
		Gemiddeld (t.o.v. laag)	1,03 (0,97-1,09)	0,96 (0,91-1,01)
	Autonomie	Laag (t.o.v. hoog)	1,30 (1,20-1,41)	1,05 (0,97-1,14)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,12 (1,06-1,19)	1,01 (0,96-1,07)
	Sociale steun	Laag (t.o.v. hoog)	1,07 (1,00-1,14)	1,01 (0,96-1,08)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,00 (0,95-1,06)	1,01 (0,96-1,06)
	Ongewenst gedrag intern		1,09 (1,00-1,20)	0,96 (0,88-1,04)
	Ongewenst gedrag extern		1,14 (1,06-1,22)	0,98 (0,92-1,06)
Leeftijdscriminatie	Hoog (t.o.v. geen)	1,21 (1,11-1,31)	1,35 (1,25-1,47)	
	Gemiddeld (t.o.v. geen)	1,06 (1,01-1,12)	1,14 (1,09-1,19)	
Geen vast contract		1,00 (0,91-1,10)	0,66 (0,60-0,72)	
Kennis en vaardigheden	Leeroriëntatie	Laag (t.o.v. hoog)	1,33 (1,22-1,44)	1,17 (1,08-1,26)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,12 (1,06-1,20)	1,14 (1,08-1,20)
	Lage kennis-werk match		1,00 (0,89-1,12)	0,95 (0,85-1,06)
Sociale factoren	Geen werkende partner		1,01 (0,96-1,06)	1,09 (1,04-1,15)
	Werk/privé balans	Disbalans	1,46 (1,31-1,63)	0,98 (0,89-1,09)
		Af en toe disbalans	1,12 (1,06-1,18)	0,89 (0,85-0,93)
Financiën	Financiële situatie	Geld tekort (t.o.v. over)	1,19 (1,11-1,27)	1,16 (1,08-1,24)
		Precies rond (t.o.v. over)	1,09 (1,03-1,16)	1,02 (0,96-1,07)
Motivatie	Bevlogenheid	Laag (t.o.v. hoog)	2,54 (2,35-2,75)	1,30 (1,21-1,41)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,66 (1,56-1,76)	1,08 (1,02-1,13)

* Een time-lag van 1 jaar wil zeggen dat de relatie wordt gelegd tussen de determinanten op het ene tijdstip en de uitkomstmaat op het tijdstip een jaar later.

** Per observatie.

Tabel 1C Multivariate associaties determinanten en werkvermogen in de onderzoeksperiode 2010-2012 en in de periode 2015-2017 met time-lag van 1 jaar*. analyses 2010-2012: n=8.455, analyses 2015-2017: n=9.331.

	OR (95% BI)		2010-2012 27%**	2015-2017 29%**
Persoonskenmerken	Leeftijd	50-54 (t.o.v. 45-49)	1,09 (0,96-1,24)	1,01 (0,91-1,13)
		55-59 (t.o.v. 45-49)	1,34 (1,18-1,52)	1,09 (0,97-1,23)
		60+ (t.o.v. 45-49)	1,58 (1,38-1,80)	1,48 (1,32-1,66)
	Geslacht	Vrouwen	1,10 (1,01-1,20)	1,02 (0,94-1,11)
		Opleiding	Laag (t.o.v. hoog)	1,30 (1,11-1,51)
Middel (t.o.v. hoog)	1,02 (0,93-1,12)		0,99 (0,91-1,08)	
Gezondheid	Slechte mentale gezondheid		1,81 (1,62-2,02)	1,74 (1,58-1,92)
	Slechte fysieke gezondheid		2,47 (2,23-2,74)	2,24 (2,04-2,46)
Werkkenmerken	Blootstelling aan stoffen		1,00 (0,91-1,10)	1,00 (0,91-1,10)
	Avond- of nachtwerk	Regelmatig (t.o.v. nooit)	0,93 (0,83-1,04)	0,94 (0,85-1,04)
		Soms (t.o.v. nooit)	0,94 (0,85-1,04)	0,98 (0,90-1,07)
	Fysieke belasting	Hoog (t.o.v. laag)	1,51 (1,31-1,75)	1,51 (1,33-1,71)
		Gemiddeld (t.o.v. laag)	1,30 (1,18-1,43)	1,19 (1,10-1,30)
	Taakeisen	Hoog (t.o.v. laag)	1,07 (0,95-1,20)	1,00 (0,90-1,10)
		Gemiddeld (t.o.v. laag)	1,05 (0,96-1,16)	1,01 (0,93-1,10)
	Autonomie	Laag (t.o.v. hoog)	1,36 (1,20-1,55)	1,26 (1,12-1,41)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,12 (1,03-1,23)	1,11 (1,02-1,20)
	Sociale steun	Laag (t.o.v. hoog)	1,00 (0,90-1,11)	1,07 (0,98-1,18)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	0,93 (0,85-1,03)	1,03 (0,94-1,11)
	Ongewenst gedrag intern		1,05 (0,91-1,22)	1,18 (1,04-1,35)
	Ongewenst gedrag extern		1,15 (1,03-1,29)	1,16 (1,04-1,29)
	Leeftijdsdiscriminatie	Hoog (t.o.v. geen)	1,27 (1,11-1,46)	1,20 (1,06-1,35)
Gemiddeld (t.o.v. geen)		1,13 (1,04-1,24)	1,04 (0,97-1,13)	
Geen vast contract		1,01 (0,87-1,18)	1,02 (0,89-1,16)	
Kennis en vaardigheden	Leeroriëntatie	Laag (t.o.v. hoog)	1,30 (1,13-1,49)	1,35 (1,20-1,51)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,14 (1,03-1,26)	1,11 (1,01-1,21)
	Lage kennis-werk match		0,93 (0,77-1,12)	0,93 (0,79-1,10)
Sociale factoren	Geen werkende partner		0,97 (0,89-1,06)	0,99 (0,92-1,07)
	Werk/privé balans	Disbalans	1,40 (1,18-1,67)	1,60 (1,37-1,86)
		Af en toe disbalans	1,10 (1,00-1,20)	1,15 (1,06-1,24)
Financiën	Financiële situatie	Geld tekort (t.o.v. over)	1,17 (1,05-1,30)	1,25 (1,13-1,39)
		Precies rond (t.o.v. over)	1,19 (1,08-1,30)	1,05 (0,96-1,15)
		Laag (t.o.v. hoog)	2,86 (2,52-3,25)	2,77 (2,47-3,11)
Motivatie	Bevlogenheid	Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,78 (1,61-1,96)	1,76 (1,60-1,93)

* Een time-lag van 1 jaar wil zeggen dat de relatie wordt gelegd tussen de determinanten op het ene tijdstip en de uitkomstmaat op het tijdstip een jaar later.

** Per observatie.

Tabel 1D Multivariate associaties determinanten en inschatting arbeidsmarktpositie in de onderzoeksperiode 2010-2012 en in de periode 2015-2017 met time-lag van 1 jaar*. analyses 2010-2012: n=8.422, analyses 2015-2017: n=9.248.

		OR (95% BI)	2010-2012 50%	2015-2017 48%
Persoonskenmerken	Leeftijd	50-54 (t.o.v. 45-49)	1,74 (1,54-1,97)	1,40 (1,25-1,57)
		55-59 (t.o.v. 45-49)	4,14 (3,66-4,68)	2,95 (2,62-3,31)
		60+ (t.o.v. 45-49)	9,57 (8,37-10,9)	8,14 (7,23-9,16)
	Geslacht	Vrouwen	1,15 (1,06-1,25)	1,31 (1,21-1,42)
		Laag (t.o.v. hoog)	2,04 (1,75-2,39)	3,01 (2,61-3,48)
Opleiding	Middel (t.o.v. hoog)	1,54 (1,41-1,69)	1,78 (1,63-1,93)	
Gezondheid	Slechte mentale gezondheid		1,25 (1,11-1,39)	1,20 (1,09-1,32)
	Slechte fysieke gezondheid		1,30 (1,17-1,44)	1,32 (1,21-1,45)
Werkkenmerken	Blootstelling aan stoffen		0,93 (0,84-1,03)	1,00 (0,91-1,09)
	Avond- of nachtwerk	Regelmatig (t.o.v. nooit)	0,94 (0,85-1,05)	0,95 (0,86-1,05)
		Soms (t.o.v. nooit)	0,89 (0,81-0,97)	0,91 (0,84-0,98)
	Fysieke belasting	Hoog (t.o.v. laag)	0,94 (0,82-1,09)	1,21 (1,07-1,38)
		Gemiddeld (t.o.v. laag)	0,97 (0,90-1,06)	1,21 (1,12-1,31)
	Taakeisen	Hoog (t.o.v. laag)	1,06 (0,95-1,18)	0,99 (0,90-1,09)
		Gemiddeld (t.o.v. laag)	0,98 (0,90-1,07)	0,97 (0,90-1,05)
	Autonomie	Laag (t.o.v. hoog)	1,05 (0,93-1,19)	1,06 (0,95-1,18)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,07 (0,99-1,16)	0,98 (0,91-1,06)
	Sociale steun	Laag (t.o.v. hoog)	0,96 (0,87-1,06)	1,03 (0,94-1,13)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,03 (0,95-1,12)	1,01 (0,94-1,09)
	Ongewenst gedrag intern		0,95 (0,82-1,09)	0,99 (0,87-1,12)
	Ongewenst gedrag extern		1,05 (0,94-1,17)	0,93 (0,84-1,03)
	Leeftijdsdiscriminatie	Hoog (t.o.v. geen)	1,71 (1,50-1,95)	1,24 (1,11-1,40)
Gemiddeld (t.o.v. geen)		1,30 (1,20-1,40)	1,07 (1,00-1,15)	
Geen vast contract		0,59 (0,50-0,68)	0,59 (0,52-0,67)	
Kennis en vaardigheden	Leeroriëntatie	Laag (t.o.v. hoog)	1,23 (1,08-1,40)	1,25 (1,12-1,40)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,13 (1,03-1,23)	1,17 (1,08-1,27)
Lage kennis-werk match		0,87 (0,72-1,05)	1,06 (0,89-1,25)	
Sociale factoren	Geen werkende partner		1,09 (1,00-1,18)	1,07 (0,99-1,15)
	Werk/privé balans	Disbalans	0,94 (0,80-1,11)	0,94 (0,81-1,10)
Af en toe disbalans		0,87 (0,80-0,94)	0,86 (0,80-0,92)	
Financiën	Financiële situatie	Geld tekort (t.o.v. over)	1,23 (1,11-1,37)	1,14 (1,03-1,27)
		Precies rond (t.o.v. over)	1,09 (1,00-1,20)	1,00 (0,93-1,09)
Motivatie	Bevlogenheid	Laag (t.o.v. hoog)	1,47 (1,30-1,66)	1,35 (1,22-1,51)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,18 (1,08-1,29)	1,05 (0,97-1,14)

* Een time-lag van 1 jaar wil zeggen dat de relatie wordt gelegd tussen de determinanten op het ene tijdstip en de uitkomstmaat op het tijdstip een jaar later.

** Per observatie.

Tabel 2A Univariate associaties tussen determinanten (2010) en uitstroom uit werk (2011-2017) (n=9.010)

	OR (95% BI)		Arbeidsongeschikt (n=208)	Werkloos (n=1.020)	Vroegpensioen (n=890)	Uitstroom totaal (n=2.118)
Persoonskenmerken	Leeftijd	Continu	1,02 (0,99-1,05)	1,02 (1,01-1,03)	1,30 (1,27-1,32)	1,11 (1,09-1,12)
	Geslacht	Vrouwen	1,50 (1,14-1,98)	1,49 (1,30-1,70)	0,75 (0,65-0,86)	1,12 (1,02-1,24)
	Opleiding	Laag (t.o.v. hoog)	2,07 (1,34-3,20)	1,79 (1,45-2,23)	0,75 (0,58-0,96)	1,26 (1,07-1,49)
		Middel (t.o.v. hoog)	1,44 (1,04-1,99)	1,42 (1,22-1,65)	0,78 (0,67-0,90)	1,08 (0,97-1,20)
Gezondheid	Slechte mentale gezondheid		2,06 (1,48-2,86)	1,64 (1,38-1,95)	1,06 (0,86-1,30)	1,42 (1,24-1,62)
	Slechte fysieke gezondheid		5,76 (4,34-7,65)	1,64 (1,38-1,96)	1,47 (1,21-1,78)	1,85 (1,63-2,11)
Werkkenmerken	Blootstelling aan stoffen		1,29 (0,96-1,75)	1,00 (0,86-1,16)	0,90 (0,76-1,06)	0,98 (0,88-1,10)
	Avond- of nachtwerk	Regelmatig (t.o.v. nooit)	1,23 (0,88-1,73)	0,49 (0,40-0,59)	0,73 (0,60-0,88)	0,64 (0,56-0,74)
		Soms (t.o.v. nooit)	1,02 (0,73-1,43)	0,64 (0,54-0,75)	0,84 (0,71-0,99)	0,75 (0,67-0,84)
	Fysieke belasting	Hoog (t.o.v. laag)	1,69 (1,14-2,51)	1,00 (0,82-1,23)	0,89 (0,71-1,11)	1,01 (0,87-1,17)
		Gemiddeld (t.o.v. laag)	1,18 (0,86-1,62)	0,96 (0,83-1,11)	0,97 (0,84-1,13)	0,98 (0,88-1,09)
	Taakeisen	Hoog (t.o.v. laag)	1,16 (0,80-1,68)	0,83 (0,70-0,98)	0,95 (0,79-1,15)	0,91 (0,80-1,03)
		Gemiddeld (t.o.v. laag)	1,12 (0,80-1,57)	0,76 (0,66-0,89)	0,95 (0,80-1,12)	0,87 (0,77-0,97)
	Autonomie	Laag (t.o.v. hoog)	1,84 (1,22-2,76)	1,36 (1,12-1,66)	0,94 (0,75-1,17)	1,21 (1,04-1,40)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,34 (0,97-1,84)	1,10 (0,95-1,28)	0,93 (0,80-1,08)	1,04 (0,94-1,16)
	Sociale steun	Laag (t.o.v. hoog)	1,60 (1,11-2,18)	1,63 (1,38-1,91)	1,23 (1,03-1,47)	1,45 (1,28-1,64)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,02 (0,73-1,43)	1,11 (0,94-1,30)	1,22 (1,04-1,43)	1,15 (1,02-1,29)
	Ongewenst gedrag intern		1,52 (0,95-2,43)	1,40 (1,10-1,77)	0,85 (0,63-1,15)	1,17 (0,97-1,41)
	Ongewenst gedrag extern		2,02 (1,48-2,76)	0,83 (0,68-1,01)	1,04 (0,86-1,26)	1,02 (0,89-1,17)
	Leeftijdscriminatie	Hoog (t.o.v. geen)	2,38 (1,59-3,57)	1,51 (1,21-1,89)	2,14 (1,73-2,66)	1,86 (1,58-2,18)
		Gemiddeld (t.o.v. geen)	1,24 (0,91-1,68)	1,32 (1,15-1,52)	1,29 (1,11-1,51)	1,30 (1,17-1,45)
Geen vast contract		1,61 (1,02-2,56)	3,65 (3,05-4,38)	0,55 (0,39-0,79)	2,02 (1,72-2,37)	
Kennis en vaardigheden	Leeroriëntatie	Laag (t.o.v. hoog)	1,21 (0,78-1,87)	1,71 (1,38-2,11)	1,73 (1,37-2,18)	1,65 (1,41-1,94)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,01 (0,73-1,40)	1,31 (1,11-1,54)	1,58 (1,31-1,89)	1,37 (1,22-1,55)
	Lage kennis-werk match		1,33 (0,72-2,47)	2,11 (1,63-2,72)	1,00 (0,70-1,43)	1,56 (1,26-1,93)
Sociale factoren	Geen werkende partner		1,12 (0,85-1,48)	1,02 (0,90-1,17)	1,51 (1,31-1,74)	1,22 (1,10-1,34)
	Werk/privé balans	Disbalans	2,20 (1,39-3,50)	0,90 (0,68-1,19)	0,77 (0,56-1,08)	0,96 (0,77-1,18)
		Af en toe disbalans	0,99 (0,74-1,33)	0,75 (0,65-0,86)	0,90 (0,78-1,04)	0,83 (0,75-0,92)
Financiën	Financiële situatie	Geld tekort (t.o.v. over)	1,50 (1,06-2,12)	1,41 (1,19-1,66)	0,42 (0,33-0,53)	0,92 (0,81-1,05)
		Precies rond (t.o.v. over)	1,23 (0,88-1,72)	1,15 (0,98-1,35)	0,66 (0,55-0,79)	0,91 (0,81-1,03)
Motivatie	Bevlogenheid	Laag (t.o.v. hoog)	1,41 (0,97-2,07)	2,03 (1,69-2,43)	1,44 (1,18-1,75)	1,70 (1,48-1,95)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	0,96 (0,70-1,31)	1,19 (1,02-1,39)	1,08 (0,92-1,26)	1,11 (0,99-1,24)

Tabel 2B Univariate associaties tussen determinanten (2010-2013) en uitstroom uit werk (2014-2017) (n=5.845)

	OR (95% BI)		Arbeidsongeschikt (n=133)	Werkloos (n=493)	Vroegpensioen (n=390)	Uitstroom totaal (n=1.016)
Persoonskenmerken	Leeftijd	Continu	0,99 (0,96-1,03)	1,01 (0,99-1,03)	1,18 (1,16-1,21)	1,06 (1,05-1,08)
	Geslacht	Vrouwen	1,41 (1,00-2,00)	1,49 (1,24-1,79)	0,82 (0,66-1,01)	1,18 (1,03-1,35)
	Opleiding	Laag (t.o.v. hoog)	1,94 (1,15-3,27)	1,71 (1,25-2,32)	0,72 (0,49-1,05)	1,25 (1,00-1,58)
		Middel (t.o.v. hoog)	1,11 (0,75-1,65)	1,41 (1,14-1,74)	0,74 (0,59-0,92)	1,05 (0,90-1,21)
Gezondheid	Slechte mentale gezondheid		3,50 (2,47-4,95)	1,46 (1,20-1,78)	1,17 (0,94-1,42)	1,54 (1,32-1,76)
	Slechte fysieke gezondheid		6,50 (4,43-9,55)	1,53 (1,26-1,86)	1,24 (0,99-1,54)	1,71 (1,49-1,97)
Werkenmerken	Blootstelling aan stoffen	Altijd (t.o.v. nooit)	1,59 (1,01-2,48)	0,84 (0,64-1,11)	0,84 (0,62-1,13)	0,92 (0,75-1,12)
		Sommige jaren (t.o.v. nooit)	1,48 (0,97-2,25)	0,95 (0,75-1,20)	0,78 (0,59-1,04)	0,94 (0,79-1,12)
	Avond- of nachtwerk	Altijd (t.o.v. nooit)	1,10 (0,63-1,91)	0,43 (0,30-0,62)	0,94 (0,66-1,34)	0,67 (0,53-0,85)
		Sommige jaren (t.o.v. nooit)	0,95 (0,66-1,38)	0,58 (0,48-0,70)	1,02 (0,82-1,27)	0,76 (0,66-0,88)
	Fysieke belasting	Altijd hoog (t.o.v. altijd laag)	2,39 (1,26-4,54)	1,10 (0,76-1,58)	0,82 (0,51-1,31)	1,12 (0,85-1,47)
		Gemiddeld (t.o.v. altijd laag)	1,30 (0,81-2,10)	0,82 (0,66-1,02)	1,01 (0,78-1,30)	0,93 (0,79-1,10)
	Taakeisen	Altijd hoog (t.o.v. altijd laag)	1,09 (0,54-2,18)	0,79 (0,56-1,11)	1,56 (1,06-2,31)	1,05 (0,82-1,35)
		Gemiddeld (t.o.v. altijd laag)	1,39 (0,87-2,22)	0,83 (0,66-1,03)	1,49 (1,11-1,99)	1,08 (0,91-1,28)
	Autonomie	Laag (t.o.v. altijd hoog)	1,75 (0,98-3,13)	1,45 (1,03-2,03)	1,40 (0,97-2,02)	1,47 (1,15-1,87)
		Gemiddeld (t.o.v. altijd hoog)	1,16 (0,76-1,78)	1,31 (1,04-1,65)	1,14 (0,89-1,46)	1,22 (1,04-1,44)
	Sociale steun	Laag (t.o.v. altijd hoog)	1,74 (0,99-3,05)	1,95 (1,48-2,56)	1,46 (1,07-2,00)	1,73 (1,41-2,12)
		Gemiddeld (t.o.v. altijd hoog)	1,59 (1,01-2,52)	1,16 (0,92-1,47)	1,16 (0,90-1,50)	1,21 (1,02-1,43)
	Ongewenst gedrag intern		1,67 (1,12-2,49)	1,21 (0,95-1,53)	0,99 (0,75-1,31)	1,18 (0,99-1,40)
	Ongewenst gedrag extern		1,29 (0,89-1,86)	0,77 (0,61-0,95)	1,00 (0,97-1,26)	0,91 (0,78-1,07)
	Leeftijdscriminatie	Hoog (t.o.v. geen)	2,26 (1,34-3,80)	1,76 (1,32-2,33)	2,19 (1,61-2,98)	1,98 (1,61-2,43)
		Gemiddeld (t.o.v. geen)	1,50 (0,95-2,38)	1,41 (1,12-1,79)	1,43 (1,09-1,87)	1,43 (1,20-1,70)
Geen vast contract		1,04 (0,62-1,73)	1,77 (1,40-2,25)	0,38 (0,24-0,60)	1,09 (0,89-1,33)	
Kennis en vaardigheden	Leeroriëntatie	Laag (t.o.v. altijd hoog)	1,68 (1,10-2,55)	1,59 (1,28-1,98)	1,40 (1,08-1,83)	1,53 (1,30-1,81)
		Gemiddeld (t.o.v. altijd hoog)	1,17 (0,76-1,79)	0,91 (0,72-1,15)	1,43 (1,12-1,83)	1,13 (0,96-1,33)
	Lage kennis-werk match		1,01 (0,54-1,89)	2,10 (1,62-2,74)	1,24 (0,88-1,76)	1,61 (1,31-1,99)
Sociale factoren	Werkende partner	Nee (t.o.v. alle jaren wel)	1,16 (0,78-1,72)	0,94 (0,77-1,16)	1,37 (1,09-1,72)	1,12 (0,96-1,30)
		Sommige jaren (t.o.v. alle)	1,56 (1,00-2,43)	0,85 (0,65-1,12)	1,09 (0,81-1,47)	1,02 (0,84-1,24)
	Werk/privé balans	Disbalans	1,89 (1,02-3,50)	0,81 (0,57-1,17)	1,20 (0,81-1,78)	1,06 (0,82-1,37)
		Af en toe disbalans	1,19 (0,74-1,90)	0,83 (0,66-1,04)	1,08 (0,83-1,41)	0,95 (0,81-1,13)
Financiën	Financiële situatie	Tekort/rond (t.o.v. over)	1,40 (0,97-2,02)	1,48 (1,21-1,80)	0,54 (0,44-0,67)	0,98 (0,86-1,13)
Motivatie	Bevlogenheid	Laag (t.o.v. altijd hoog)	1,80 (1,31-3,00)	2,14 (1,70-2,69)	1,46 (1,13-1,88)	1,83 (1,55-2,16)
		Gemiddeld (t.o.v. altijd hoog)	0,99 (0,63-1,56)	1,15 (0,90-1,47)	1,09 (0,84-1,40)	1,10 (0,93-1,31)

Tabel 2C Multivariate associaties tussen determinanten (2010) en uitstroom uit werk (2011-2017) (n=9.010)

	OR (95% BI)		Arbeidsongeschikt (n=208)	Werkloos (n=1.020)	Vroegpensioen (n=890)	Uitstroom totaal (n=2.118)
Persoonskenmerken	Leeftijd	Continu	1,02 (0,99-1,05)	1,02 (1,01-1,04)	1,31 (1,28-1,33)	1,11 (1,09-1,12)
	Geslacht	Vrouwen	1,35 (1,00-1,81)	1,30 (1,13-1,50)	0,77 (0,65-0,91)	1,08 (0,97-1,20)
	Opleiding	Laag (t.o.v. hoog)	1,66 (1,01-2,72)	1,56 (1,21-1,99)	0,66 (0,49-0,88)	1,11 (0,92-1,34)
		Middel (t.o.v. hoog)	1,28 (0,90-1,82)	1,27 (1,08-1,50)	0,81 (0,68-0,96)	1,04 (0,92-1,17)
Gezondheid	Slechte mentale gezondheid		1,60 (1,11-2,30)	1,35 (1,12-1,63)	1,32 (1,04-1,69)	1,36 (1,17-1,58)
	Slechte fysieke gezondheid		4,87 (3,61-6,56)	1,35 (1,12-1,63)	1,27 (1,03-1,58)	1,59 (1,39-1,83)
Werkenmerken	Blootstelling aan stoffen		1,07 (0,74-1,53)	1,09 (0,90-1,30)	1,01 (0,82-1,25)	1,05 (0,92-1,21)
	Avond- of nachtwerk	Regelmatig (t.o.v. nooit)	1,12 (0,77-1,64)	0,56 (0,45-0,69)	0,83 (0,67-1,03)	0,70 (0,61-0,82)
		Soms (t.o.v. nooit)	1,20 (0,84-1,72)	0,79 (0,66-0,94)	1,02 (0,84-1,23)	0,90 (0,79-1,02)
	Fysieke belasting	Hoog (t.o.v. laag)	0,84 (0,51-1,40)	0,79 (0,61-1,03)	1,34 (1,00-1,80)	0,98 (0,81-1,19)
		Gemiddeld (t.o.v. laag)	0,87 (0,62-1,24)	0,89 (0,76-1,04)	1,18 (0,99-1,41)	0,98 (0,87-1,10)
	Taakeisen	Hoog (t.o.v. laag)	0,96 (0,64-1,45)	1,10 (0,90-1,33)	1,26 (1,01-1,57)	1,12 (0,96-1,29)
		Gemiddeld (t.o.v. laag)	1,17 (0,82-1,68)	1,00 (0,85-1,18)	1,18 (0,98-1,42)	1,07 (0,95-1,21)
	Autonomie	Laag (t.o.v. hoog)	1,21 (0,78-1,89)	1,12 (0,90-1,39)	1,03 (0,79-1,33)	1,08 (0,92-1,28)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,17 (0,84-1,64)	1,07 (0,92-1,25)	1,04 (0,88-1,24)	1,07 (0,95-1,20)
	Sociale steun	Laag (t.o.v. hoog)	1,31 (0,90-1,91)	1,31 (1,09-1,57)	0,85 (0,69-1,05)	1,11 (0,96-1,27)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,01 (0,71-1,43)	1,08 (0,91-1,28)	1,01 (0,84-1,21)	1,04 (0,92-1,17)
	Ongewenst gedrag intern		0,91 (0,55-1,51)	1,14 (0,88-1,47)	0,82 (0,59-1,15)	0,97 (0,79-1,20)
	Ongewenst gedrag extern		1,67 (1,19-2,35)	0,88 (0,72-1,09)	1,19 (0,96-1,48)	1,06 (0,91-1,22)
	Leeftijdscriminatie	Hoog (t.o.v. geen)	1,64 (1,04-2,59)	1,10 (0,86-1,40)	1,43 (1,12-1,84)	1,29 (1,08-1,54)
Gemiddeld (t.o.v. geen)		1,04 (0,75-1,44)	1,11 (0,95-1,29)	1,05 (0,89-1,25)	1,09 (0,97-1,22)	
Geen vast contract		1,39 (0,86-2,25)	3,23 (2,66-3,90)	0,63 (0,43-0,93)	2,20 (1,85-2,61)	
Kennis en vaardigheden	Leeroriëntatie	Laag (t.o.v. hoog)	1,04 (0,64-1,69)	1,13 (0,89-1,43)	1,43 (1,08-1,88)	1,25 (1,04-1,50)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,00 (0,70-1,41)	1,16 (0,97-1,38)	1,45 (1,18-1,77)	1,25 (1,10-1,43)
	Lage kennis-werk match		0,82 (0,42-1,59)	1,27 (0,96-1,68)	0,90 (0,60-1,34)	1,13 (0,89-1,43)
Sociale factoren	Geen werkende partner		0,95 (0,71-1,27)	0,92 (0,80-1,06)	1,01 (0,86-1,18)	0,96 (0,86-1,07)
	Werk/privé balans	Disbalans	1,43 (0,85-2,40)	0,89 (0,65-1,21)	0,82 (0,56-1,19)	0,95 (0,75-1,20)
		Af en toe disbalans	0,92 (0,67-1,27)	0,86 (0,74-1,00)	0,98 (0,83-1,16)	0,92 (0,82-1,03)
Financiën	Financiële situatie	Geld tekort (t.o.v. over)	1,04 (0,71-1,50)	1,09 (0,91-1,31)	0,53 (0,41-0,68)	0,86 (0,74-0,99)
		Precies rond (t.o.v. over)	1,01 (0,72-1,43)	1,02 (0,87-1,21)	0,68 (0,56-0,82)	0,86 (0,76-0,98)
Motivatie	Bevlogenheid	Laag (t.o.v. hoog)	0,84 (0,53-1,31)	1,53 (1,24-1,90)	1,47 (1,15-1,88)	1,41 (1,20-1,66)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	0,81 (0,58-1,13)	1,12 (0,95-1,32)	1,11 (0,93-1,33)	1,06 (0,94-1,20)

Tabel 2D Multivariate associaties tussen determinanten (2010-2013) en uitstroom uit werk (2014-2017) (n=5.845)

	OR (95% BI)		Arbeidsongeschikt (n=133)	Werkloos (n=493)	Vroegpensioen (n=390)	Uitstroom totaal (n=1.016)
Persoonskenmerken	Leeftijd	Continu	0,99 (0,95-1,03)	1,01 (0,99-1,03)	1,20 (1,17-1,24)	1,07 (1,05-1,08)
	Geslacht	Vrouwen	1,35 (0,94-1,96)	1,37 (1,12-1,67)	0,87 (0,69-1,09)	1,18 (1,02-1,36)
	Opleiding	Laag (<i>t.o.v. hoog</i>)	1,26 (0,69-2,29)	1,43 (1,01-2,03)	0,80 (0,53-1,22)	1,13 (0,87-1,46)
		Middel (<i>t.o.v. hoog</i>)	0,95 (0,62-1,45)	1,24 (0,99-1,56)	0,82 (0,65-1,05)	1,01 (0,86-1,19)
Gezondheid	Slechte mentale gezondheid		2,60 (1,76-3,83)	1,19 (0,96-1,49)	1,16 (0,90-1,50)	1,32 (1,12-1,55)
	Slechte fysieke gezondheid		5,14 (3,44-7,68)	1,29 (1,05-1,59)	1,16 (0,91-1,49)	1,50 (1,29-1,74)
Werkkenmerken	Blootstelling aan stoffen	Altijd (<i>t.o.v. nooit</i>)	1,18 (0,68-2,03)	0,85 (0,61-1,19)	0,93 (0,65-1,34)	0,91 (0,72-1,15)
		Sommige jaren (<i>t.o.v. nooit</i>)	1,25 (0,78-1,99)	0,91 (0,70-1,19)	0,88 (0,64-1,19)	0,94 (0,78-1,14)
	Avond- of nachtwerk	Altijd (<i>t.o.v. nooit</i>)	1,19 (0,64-2,20)	0,54 (0,37-0,81)	1,04 (0,70-1,54)	0,79 (0,61-1,03)
		Sommige jaren (<i>t.o.v. nooit</i>)	1,06 (0,71-1,59)	0,70 (0,57-0,87)	1,07 (0,84-1,37)	0,87 (0,74-1,01)
	Fysieke belasting	Altijd hoog (<i>t.o.v. altijd laag</i>)	1,19 (0,54-2,62)	1,02 (0,65-1,60)	1,00 (0,57-1,75)	1,05 (0,75-1,47)
		Gemiddeld (<i>t.o.v. altijd laag</i>)	0,97 (0,57-1,64)	0,77 (0,61-0,99)	1,10 (0,83-1,46)	0,91 (0,75-1,09)
	Taakeisen	Altijd hoog (<i>t.o.v. altijd laag</i>)	0,74 (0,35-1,58)	0,99 (0,68-1,45)	1,78 (1,15-2,75)	1,17 (0,88-1,54)
		Gemiddeld (<i>t.o.v. altijd laag</i>)	1,14 (0,69-1,89)	0,99 (0,78-1,26)	1,65 (1,20-2,25)	1,20 (0,99-1,44)
	Autonomie	Laag (<i>t.o.v. altijd hoog</i>)	1,03 (0,55-1,95)	1,28 (0,89-1,85)	1,49 (0,99-2,23)	1,29 (0,99-1,69)
		Gemiddeld (<i>t.o.v. altijd hoog</i>)	0,87 (0,55-1,37)	1,26 (0,99-1,61)	1,21 (0,92-1,58)	1,18 (0,99-1,41)
	Sociale steun	Laag (<i>t.o.v. altijd hoog</i>)	1,11 (0,59-2,09)	1,39 (1,01-1,90)	0,84 (0,59-1,20)	1,12 (0,89-1,42)
		Gemiddeld (<i>t.o.v. altijd hoog</i>)	1,29 (0,79-2,10)	1,05 (0,82-1,35)	0,85 (0,65-1,12)	1,00 (0,83-1,19)
	Ongewenst gedrag intern		1,14 (0,72-1,81)	1,10 (0,84-1,45)	0,91 (0,66-1,12)	1,03 (0,84-1,27)
	Ongewenst gedrag extern		0,88 (0,58-1,35)	0,71 (0,55-0,91)	0,98 (0,75-1,28)	0,82 (0,68-0,97)
	Leeftijdscriminatie	Hoog (<i>t.o.v. geen</i>)	1,40 (0,78-2,53)	1,19 (0,86-1,64)	1,42 (0,99-2,03)	1,30 (1,03-1,65)
		Gemiddeld (<i>t.o.v. geen</i>)	1,20 (0,73-1,95)	1,14 (0,89-1,46)	1,20 (0,90-1,60)	1,19 (0,99-1,43)
Geen vast contract		1,00 (0,58-1,72)	1,51 (1,17-1,94)	0,37 (0,23-0,60)	1,05 (0,85-1,30)	
Kennis en vaardigheden	Leeroriëntatie	Laag (<i>t.o.v. altijd hoog</i>)	1,50 (0,93-2,40)	1,03 (0,80-1,33)	1,33 (0,98-1,81)	1,21 (1,00-1,46)
		Gemiddeld (<i>t.o.v. altijd hoog</i>)	1,15 (0,73-1,79)	0,79 (0,62-1,01)	1,37 (1,05-1,78)	1,03 (0,87-1,22)
	Lage kennis-werk match		0,57 (0,29-1,12)	1,35 (1,01-1,80)	1,19 (0,81-1,75)	1,20 (0,95-1,52)
Sociale factoren	Werkende partner	Nee (<i>t.o.v. alle jaren wel</i>)	1,01 (0,67-1,53)	0,81 (0,65-1,01)	1,01 (0,79-1,29)	0,91 (0,77-1,07)
		Sommige jaren (<i>t.o.v. alle</i>)	1,39 (0,87-2,21)	0,76 (0,58-1,01)	0,89 (0,65-1,22)	0,89 (0,73-1,08)
	Werk/privé balans	Disbalans	0,95 (0,47-1,90)	0,85 (0,57-1,27)	1,01 (0,65-1,59)	0,94 (0,71-1,26)
		Af en toe disbalans	0,93 (0,56-1,54)	0,91 (0,72-1,16)	1,03 (0,77-1,38)	0,96 (0,80-1,15)
Financiën	Financiële situatie	1 of meer jaren geld tekort of precies rond (<i>t.o.v. altijd over</i>)	1,01 (0,68-1,49)	1,27 (1,03-1,56)	0,57 (0,45-0,71)	0,89 (0,76-1,03)
Motivatie	Bevlogenheid	Laag (<i>t.o.v. altijd hoog</i>)	0,94 (0,57-1,55)	1,61 (1,22-2,12)	1,34 (0,98-1,82)	1,38 (1,13-1,69)
		Gemiddeld (<i>t.o.v. altijd hoog</i>)	0,74 (0,46-1,20)	1,08 (0,84-1,39)	1,04 (0,79-1,36)	1,01 (0,84-1,21)

Tabel 2E Multivariate associaties tussen determinanten (2015) en uitstroom uit werk (2016-2017) (n=7.277)

	OR (95% BI)		Arbeidsongeslacht (n=57)	Werkloos (n=251)	Vroegpensioen (n=150)	Uitstroom totaal (n=458)
Persoonskenmerken	Leeftijd	Continu	1,02 (0,97-1,07)	1,04 (1,02-1,07)	1,31 (1,25-1,37)	1,10 (1,08-1,12)
	Geslacht	Vrouwen	1,16 (0,66-2,04)	1,24 (0,95-1,62)	1,31 (0,92-1,87)	1,27 (1,04-1,56)
	Opleiding	Laag (t.o.v. hoog)	3,25 (1,33-7,92)	1,43 (0,90-2,28)	0,43 (0,21-0,87)	1,07 (0,76-1,52)
		Middel (t.o.v. hoog)	1,54 (0,73-3,23)	1,33 (0,98-1,81)	0,63 (0,43-0,91)	1,03 (0,82-1,29)
Gezondheid	Slechte mentale gezondheid		4,04 (2,16-7,57)	1,48 (1,05-2,08)	1,46 (0,88-2,42)	1,72 (1,32-2,24)
	Slechte fysieke gezondheid		8,20 (4,61-14,6)	1,17 (0,83-1,64)	1,48 (0,97-2,28)	1,75 (1,38-2,22)
Werkkenmerken	Blootstelling aan stoffen		1,15 (0,54-2,44)	0,87 (0,60-1,26)	0,79 (0,47-1,34)	0,87 (0,66-1,16)
	Avond- of nachtwerk	Regelmatig (t.o.v. nooit)	1,43 (0,70-2,90)	0,78 (0,53-1,14)	0,98 (0,59-1,63)	0,91 (0,69-1,21)
		Soms (t.o.v. nooit)	1,02 (0,48-2,16)	0,85 (0,60-1,19)	1,05 (0,68-1,61)	0,92 (0,71-1,19)
	Fysieke belasting	Hoog (t.o.v. laag)	0,58 (0,22-1,50)	0,67 (0,41-1,09)	1,02 (0,52-2,02)	0,78 (0,54-1,13)
		Gemiddeld (t.o.v. laag)	0,48 (0,24-0,97)	0,96 (0,71-1,30)	0,96 (0,64-1,41)	0,89 (0,71-1,12)
	Taakeisen	Hoog (t.o.v. laag)	0,48 (0,22-1,03)	0,81 (0,56-1,19)	1,63 (0,98-2,72)	0,96 (0,72-1,28)
		Gemiddeld (t.o.v. laag)	0,52 (0,27-1,01)	1,02 (0,74-1,40)	1,45 (0,93-2,27)	1,05 (0,82-1,34)
	Autonomie	Laag (t.o.v. hoog)	1,64 (0,70-3,88)	1,06 (0,71-1,57)	1,41 (0,81-2,45)	1,21 (0,89-1,65)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,50 (0,75-3,02)	0,95 (0,69-1,31)	1,48 (0,97-2,25)	1,13 (0,89-1,45)
	Sociale steun	Laag (t.o.v. hoog)	1,24 (0,63-2,45)	1,49 (1,06-2,10)	0,90 (0,57-1,43)	1,27 (0,98-1,65)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	0,54 (0,25-1,16)	1,05 (0,75-1,48)	0,97 (0,64-1,46)	0,97 (0,75-1,25)
	Ongewenst gedrag intern		1,36 (0,59-3,13)	0,67 (0,40-1,13)	0,55 (0,24-1,27)	0,72 (0,49-1,08)
	Ongewenst gedrag extern		0,45 (0,15-1,31)	0,96 (0,63-1,47)	1,00 (0,58-1,75)	0,86 (0,62-1,19)
	Leeftijdscriminatie	Hoog (t.o.v. geen)	0,95 (0,36-2,49)	2,29 (1,51-3,48)	1,57 (0,92-2,67)	1,77 (1,29-2,44)
		Gemiddeld (t.o.v. geen)	1,27 (0,69-2,37)	1,48 (1,09-2,01)	1,09 (0,74-1,60)	1,29 (1,03-1,62)
	Geen vast contract		1,20 (0,45-3,22)	3,95 (2,78-5,61)	0,83 (0,32-2,17)	2,86 (2,09-3,92)
Kennis en vaardigheden	Leeroriëntatie	Laag (t.o.v. hoog)	1,09 (0,45-2,64)	1,08 (0,71-1,66)	1,38 (0,79-2,43)	1,21 (0,88-1,67)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,04 (0,51-2,15)	0,92 (0,65-1,30)	0,92 (0,58-1,46)	0,95 (0,73-1,24)
	Lage kennis-werk match		1,03 (0,34-3,10)	1,16 (0,70-1,91)	1,02 (0,41-2,52)	1,09 (0,72-1,66)
Sociale factoren	Geen werkende partner		1,26 (0,71-2,22)	0,77 (0,58-1,00)	1,37 (0,95-1,97)	1,00 (0,82-1,23)
	Werk/privé balans	Disbalans	0,95 (0,35-2,57)	1,39 (0,81-2,39)	1,14 (0,53-2,54)	1,25 (0,83-1,89)
		Af en toe disbalans	0,71 (0,38-1,29)	1,05 (0,79-1,40)	1,08 (0,74-1,57)	1,01 (0,81-1,25)
Financiën	Financiële situatie	Geld tekort (t.o.v. over)	0,84 (0,40-1,74)	0,86 (0,59-1,28)	0,37 (0,18-0,76)	0,72 (0,53-0,98)
		Precies rond (t.o.v. over)	0,54 (0,26-1,14)	0,89 (0,65-1,23)	0,36 (0,21-0,63)	0,64 (0,50-0,84)
Motivatie	Bevlogenheid	Laag (t.o.v. hoog)	0,68 (0,31-1,50)	1,97 (1,30-3,01)	1,35 (0,78-2,35)	1,46 (1,07-1,99)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	0,46 (0,23-0,95)	1,33 (0,92-1,87)	1,25 (0,82-1,92)	1,12 (0,86-1,45)

Tabel 2F Multivariate associaties tussen determinanten (2010) en uitstroom uit werk (2011-2012) (n=8.642)

	OR (95% BI)		Arbeidsongeschikt (n=71)	Werkloos (n=370)	Vroegpensioen (n=397)	Uitstroom totaal (n=838)
Persoonskenmerken	Leeftijd	Continu	1,02 (0,97-1,08)	1,03 (1,00-1,05)	1,52 (1,46-1,58)	1,15 (1,14-1,18)
	Geslacht	Vrouwen	1,54 (0,94-2,54)	1,22 (0,98-1,53)	0,63 (0,49-0,80)	0,95 (0,81-1,12)
		Laag (t.o.v. hoog)	0,84 (0,34-2,06)	1,51 (1,02-2,21)	0,66 (0,43-1,00)	0,97 (0,74-1,28)
	Opleiding	Middel (t.o.v. hoog)	1,03 (0,58-1,80)	1,25 (0,96-1,63)	0,79 (0,62-1,02)	0,97 (0,82-1,16)
Gezondheid	Slechte mentale gezondheid		2,59 (1,48-4,54)	1,55 (1,17-2,06)	1,24 (0,86-1,79)	1,51 (1,22-1,87)
	Slechte fysieke gezondheid		7,84 (4,77-12,9)	1,65 (1,26-2,16)	1,15 (0,84-1,56)	1,74 (1,44-2,11)
Werkkenmerken	Blootstelling aan stoffen		1,09 (0,59-2,03)	1,00 (0,74-1,34)	1,23 (0,92-1,66)	1,10 (0,90-1,35)
	Avond- of nachtwerk	Regelmatig (t.o.v. nooit)	1,15 (0,58-2,25)	0,63 (0,45-0,88)	0,73 (0,53-1,02)	0,70 (0,56-0,88)
		Soms (t.o.v. nooit)	1,41 (0,78-2,54)	0,78 (0,59-1,04)	0,86 (0,65-1,15)	0,85 (0,70-1,03)
	Fysieke belasting	Hoog (t.o.v. laag)	0,76 (0,30-1,94)	0,80 (0,53-1,21)	1,48 (0,96-2,26)	1,01 (0,76-1,35)
		Gemiddeld (t.o.v. laag)	1,23 (0,68-2,21)	0,82 (0,64-1,05)	1,26 (0,98-1,63)	1,00 (0,84-1,19)
	Taakeisen	Hoog (t.o.v. laag)	0,76 (0,39-1,46)	0,77 (0,57-1,06)	1,04 (0,75-1,44)	0,85 (0,69-1,06)
		Gemiddeld (t.o.v. laag)	0,64 (0,36-1,16)	0,90 (0,69-1,16)	1,17 (0,90-1,52)	0,96 (0,80-1,15)
	Autonomie	Laag (t.o.v. hoog)	0,92 (0,40-2,09)	1,27 (0,91-1,77)	0,94 (0,65-1,36)	1,08 (0,85-1,38)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,42 (0,80-2,52)	1,08 (0,84-1,39)	0,95 (0,74-1,21)	1,03 (0,87-1,22)
	Sociale steun	Laag (t.o.v. hoog)	1,28 (0,70-2,36)	1,54 (1,16-2,04)	0,93 (0,69-1,25)	1,21 (0,99-1,47)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	0,69 (0,37-1,28)	1,01 (0,76-1,33)	0,99 (0,76-1,30)	1,00 (0,80-1,16)
	Ongewenst gedrag intern		1,23 (0,57-2,64)	1,26 (0,87-1,84)	0,75 (0,45-1,26)	1,04 (0,78-1,40)
	Ongewenst gedrag extern		1,29 (0,72-2,33)	1,02 (0,75-1,40)	0,97 (0,69-1,36)	0,99 (0,80-1,24)
	Leeftijdscriminatie	Hoog (t.o.v. geen)	1,36 (0,62-3,00)	1,32 (0,92-1,91)	1,44 (1,01-2,05)	1,37 (1,07-1,76)
		Gemiddeld (t.o.v. geen)	0,99 (0,57-1,74)	1,05 (0,82-1,34)	0,97 (0,76-1,25)	1,02 (0,86-1,22)
	Geen vast contract		0,79 (0,31-2,03)	5,25 (4,07-6,78)	0,92 (0,57-1,48)	3,14 (2,51-3,92)
Kennis en vaardigheden	Leeroriëntatie	Laag (t.o.v. hoog)	1,29 (0,58-2,86)	0,98 (0,67-1,43)	2,19 (1,48-3,26)	1,45 (1,11-1,88)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	0,96 (0,53-1,74)	1,11 (0,83-1,47)	1,59 (1,15-2,18)	1,27 (1,04-1,56)
	Lage kennis-werk match		0,97 (0,36-2,63)	1,20 (0,80-1,79)	0,74 (0,41-1,32)	1,08 (0,78-1,49)
Sociale factoren	Geen werkende partner		1,04 (0,63-1,72)	1,10 (0,88-1,38)	1,16 (0,92-1,47)	1,12 (0,96-1,31)
	Werk/privé balans	Disbalans	1,09 (0,47-2,53)	0,68 (0,41-1,15)	0,77 (0,44-1,36)	0,80 (0,56-1,14)
		Af en toe disbalans	0,71 (0,41-1,22)	0,88 (0,70-1,12)	0,93 (0,73-1,18)	0,88 (0,74-1,03)
Financiën	Financiële situatie	Geld tekort (t.o.v. over)	0,79 (0,41-1,50)	1,00 (0,76-1,33)	0,58 (0,39-0,86)	0,81 (0,65-1,00)
		Precies rond (t.o.v. over)	0,83 (0,46-1,52)	0,82 (0,63-1,08)	0,78 (0,59-1,02)	0,79 (0,65-0,95)
Motivatie	Bevlogenheid	Laag (t.o.v. hoog)	0,86 (0,40-1,89)	1,63 (1,16-2,27)	1,59 (1,12-2,27)	1,49 (1,18-1,89)
		Gemiddeld (t.o.v. hoog)	1,13 (0,62-2,05)	1,18 (0,90-1,56)	1,28 (0,98-1,67)	1,19 (0,99-1,43)

Tabel 2G Multivariate associaties tussen determinanten (2010) en uitstroom uit werk (2011-2013) (n=8.827)

	OR (95% BI)		Arbeidsongeschikt (n=105)	Werkloos (n=588)	Vroegpensioen (n=542)	Uitstroom totaal (n=1.235)
Persoonskenmerken	Leeftijd	Continu	1,04 (0,99-1,08)	1,03 (1,01-1,05)	1,47 (1,42-1,52)	1,14 (1,13-1,16)
	Geslacht	Vrouwen	1,46 (0,97-2,20)	1,23 (1,03-1,48)	0,68 (0,55-0,83)	1,00 (0,87-1,14)
	Opleiding	Laag (<i>t.o.v. hoog</i>)	1,66 (0,84-3,29)	1,79 (1,32-2,44)	0,64 (0,44-0,93)	1,15 (0,92-1,45)
		Middel (<i>t.o.v. hoog</i>)	1,30 (0,79-2,13)	1,29 (1,04-1,59)	0,77 (0,62-0,96)	1,01 (0,87-1,18)
Gezondheid	Slechte mentale gezondheid		1,87 (1,15-3,05)	1,61 (1,28-2,03)	1,28 (0,94-1,76)	1,52 (1,26-1,82)
	Slechte fysieke gezondheid		5,70 (3,79-8,59)	1,48 (1,18-1,85)	1,15 (0,88-1,51)	1,61 (1,37-1,91)
Werkkenmerken	Blootstelling aan stoffen		0,86 (0,51-1,44)	1,15 (0,92-1,45)	1,11 (0,85-1,44)	1,10 (0,93-1,30)
	Avond- of nachtwerk	Regelmatig (<i>t.o.v. nooit</i>)	0,99 (0,58-1,70)	0,49 (0,37-0,65)	0,69 (0,52-0,92)	0,61 (0,50-0,74)
		Soms (<i>t.o.v. nooit</i>)	1,04 (0,63-1,74)	0,78 (0,63-0,98)	0,93 (0,72-1,19)	0,85 (0,72-0,99)
	Fysieke belasting	Hoog (<i>t.o.v. laag</i>)	1,14 (0,56-2,35)	0,81 (0,58-1,12)	1,66 (1,15-2,40)	1,09 (0,86-1,38)
		Gemiddeld (<i>t.o.v. laag</i>)	1,16 (0,71-1,89)	0,88 (0,72-1,08)	1,21 (0,97-1,51)	1,01 (0,87-1,17)
	Taakeisen	Hoog (<i>t.o.v. laag</i>)	0,89 (0,50-1,55)	0,90 (0,70-1,16)	1,04 (0,79-1,38)	0,92 (0,77-1,11)
		Gemiddeld (<i>t.o.v. laag</i>)	1,01 (0,62-1,64)	0,92 (0,75-1,13)	1,10 (0,87-1,38)	0,97 (0,83-1,13)
	Autonomie	Laag (<i>t.o.v. hoog</i>)	1,00 (0,52-1,91)	1,20 (0,91-1,58)	0,92 (0,66-1,27)	1,05 (0,85-1,29)
		Gemiddeld (<i>t.o.v. hoog</i>)	1,25 (0,79-2,00)	1,15 (0,94-1,41)	0,91 (0,74-1,13)	1,04 (0,90-1,20)
	Sociale steun	Laag (<i>t.o.v. hoog</i>)	1,34 (0,80-2,24)	1,42 (1,12-1,78)	0,90 (0,69-1,17)	1,17 (0,99-1,39)
		Gemiddeld (<i>t.o.v. hoog</i>)	0,95 (0,58-1,57)	1,04 (0,84-1,30)	1,09 (0,86-1,37)	1,05 (0,90-1,22)
	Ongewenst gedrag intern		1,13 (0,59-2,17)	1,27 (0,94-1,73)	0,92 (0,60-1,41)	1,11 (0,87-1,42)
	Ongewenst gedrag extern		1,46 (0,90-2,36)	1,03 (0,80-1,33)	0,98 (0,73-1,31)	1,02 (0,85-1,22)
	Leeftijdscriminatie	Hoog (<i>t.o.v. geen</i>)	1,82 (0,98-3,39)	1,21 (0,89-1,64)	1,40 (1,02-1,91)	1,34 (1,08-1,65)
		Gemiddeld (<i>t.o.v. geen</i>)	1,07 (0,67-1,69)	1,10 (0,90-1,34)	0,99 (0,80-1,24)	1,07 (0,92-1,23)
	Geen vast contract		1,00 (0,60-2,26)	4,41 (3,54-5,49)	0,75 (0,48-1,18)	2,86 (2,34-3,50)
Kennis en vaardigheden	Leeroriëntatie	Laag (<i>t.o.v. hoog</i>)	1,16 (0,60-2,26)	0,99 (0,73-1,34)	1,96 (1,39-2,77)	1,34 (1,07-1,68)
		Gemiddeld (<i>t.o.v. hoog</i>)	0,99 (0,60-1,64)	1,09 (0,87-1,37)	1,56 (1,19-2,04)	1,25 (1,06-1,48)
	Lage kennis-werk match		0,66 (0,25-1,72)	1,19 (0,85-1,67)	0,78 (0,47-1,30)	1,05 (0,79-1,39)
Sociale factoren	Geen werkende partner		0,88 (0,58-1,34)	1,02 (0,85-1,22)	1,11 (0,91-1,36)	1,05 (0,92-1,20)
	Werk/privé balans	Disbalans	1,24 (0,62-2,51)	0,72 (0,47-1,09)	0,84 (0,52-1,38)	0,86 (0,64-1,16)
		Af en toe disbalans	0,73 (0,47-1,14)	0,90 (0,75-1,09)	1,00 (0,81-1,24)	0,92 (0,80-1,06)
Financiën	Financiële situatie	Geld tekort (<i>t.o.v. over</i>)	0,85 (0,50-1,43)	1,02 (0,81-1,28)	0,51 (0,36-0,72)	0,81 (0,67-0,97)
		Precies rond (<i>t.o.v. over</i>)	0,77 (0,47-1,27)	0,90 (0,73-1,12)	0,78 (0,62-0,99)	0,83 (0,70-0,97)
Motivatie	Bevlogenheid	Laag (<i>t.o.v. hoog</i>)	0,86 (0,46-1,60)	1,55 (1,18-2,04)	1,49 (1,10-2,04)	1,41 (1,16-1,73)
		Gemiddeld (<i>t.o.v. hoog</i>)	0,97 (0,60-1,56)	1,20 (0,96-1,49)	1,15 (0,92-1,45)	1,13 (0,97-1,32)

Bijlage 2 – Methodologie

STREAM

De longitudinale ‘Study on Transitions in Employment, Ability and Motivation’ (STREAM) is in 2010 gestart om te onderzoeken onder welke omstandigheden mensen langer, gezond en productief participeren in betaald werk [Ybema et al., 2014]. Met STREAM hebben we gekozen voor het onderzoeken van verbanden, en niet voor het doen van representatieve uitspraken. Dit betekent dat we op basis van STREAM geen uitspraken doen over bijvoorbeeld het percentage werknemers dat in Nederland met vroegpensioen gaat. Hiervoor maken we gebruik van een gestratificeerde steekproef naar leeftijd en werkstatus. Daardoor participeren bijvoorbeeld relatief veel werknemers van 60-64 jaar.

Voor STREAM zijn aanvankelijk, in 2010, ruim 15.000 werknemers geworven. Bij aanvang van de studie waren zij 45-64 jaar (tabel B1.1). De deelnemers participeren in een panel van GfK Intomart, en vullen jaarlijks een online vragenlijst in. In 2010, 2011, 2012 en 2013 vonden de eerste metingen plaats. De vragenlijst was op ieder meetmoment vrijwel identiek. De respons tijdens de follow-up was hoog en bedroeg ten opzichte van de baseline respondenten 82% in 2011, 80% in 2012, en 74% in 2013. In totaal deed 64% van de deelnemers aan alle metingen mee.

Tabel B2.1 Populatie STREAM bij aanvang van de studie in 2010

	Werknemer	Zelfstandige	Niet-werkende	Totaal
45-49 jaar	3.001	254	482	3.737
50-54 jaar	3.001	250	520	3.771
55-59 jaar	3.495	252	526	4.273
60-64 jaar	2.558	173	506	3.337
Totaal	12.055	1.029	2.034	15.118

De dataverzameling is in 2015 weer gestart. Omdat de deelnemers bij deze vijfde meting 5 jaar ouder waren dan bij aanvang, is in de meting van 2015 een nieuwe onderzoeksgroep opgenomen in STREAM om de categorie 45-49 jaar opnieuw te vullen. Ook zijn er nieuwe deelnemers toegevoegd uit de leeftijdsgroepen 50-54, 55-59 en 60-64, om een voldoende aantal werknemers en zelfstandigen in deze leeftijdsgroepen te verzekeren. De nieuwe onderzoeksgroep is op dezelfde manier geworven als de oorspronkelijke onderzoeksgroep en is ook gestratificeerd naar leeftijd en werkstatus. Tabel B2.2 toont de nieuwe deelnemers per leeftijdsgroep en werkstatus.

Tabel B2.2 Deelnemers nieuwe onderzoeksgroep STREAM in 2015

	Werknemer	Zelfstandige	Niet-werkende	Totaal
45-49 jaar	3702	282	515	4499
50-54 jaar	753	67	19	839
55-59 jaar	630	65	1	696
60-64 jaar	622	60	0	682
65-69 jaar	9	3	0	12
Totaal	5716	477	535	6728

Voor achtergrondinformatie en een uitgebreidere omschrijving van de studie verwijzen we naar het design artikel over STREAM [Ybema et al., 2014] en het technisch rapport [van den Heuvel et al., 2018]. Voor een overzicht van de tot nu toe uitgevoerde studies met de STREAM data verwijzen we naar de website: <https://www.monitorarbeid.tno.nl/databronnen/stream>.

Onderzoekspopulatie voor de huidige studie

In dit rapport doen we verslag van verschillende analyses waarvoor verschillende selecties op de STREAM-populatie zijn gedaan. Daarvoor is bij sommige analyses alleen uitgegaan van het oorspronkelijke cohort dat in 2010 is gestart, terwijl bij sommige analyses ook de groep is meegenomen die in 2015 aan het cohort zijn toegevoegd. Omdat een belangrijke focus van deze studie ligt op werkfactoren, is het vooral van belang dat de personen werknemers zijn en daarnaast niet aangeven een baan als zelfstandige te hebben, werkloos of arbeidsongeschikt te zijn, met (vroeg)pensioen te zijn, een uitkering te ontvangen of meer dan 100 dagen verzuimd te hebben in het afgelopen jaar. Daarnaast is het van belang dat we gegevens hebben over de follow-up.

Voor de analyses met de uitkomstmaten werkvermogen en ervaren arbeidsmarktpositie komen alleen die respondenten in aanmerking die op minimaal twee achtereenvolgende metingen werknemer waren. Deze analyses zijn zowel voor het complete cohort uitgevoerd, dus met de extra deelnemers uit 2015, als voor het oorspronkelijke cohort. Van elke respondent kunnen alle gegevens van twee achtereenvolgende metingen waarin de respondent werknemer was in de analyse meegenomen worden. Voor de analyse over de periode 2010-2017 zijn dat er dus maximaal 6. In de GEE-analyse (zie Bijlage 2 methodologie) corrigeren we hiervoor zodat elke meting niet wordt gezien als een unieke respondent. Hieronder geven we de aantallen observaties (= achtereenvolgende metingen als werknemer) en aantallen respondenten per analysevorm. Daarbij zijn we uitgegaan van de multivariate analyses, waarop dus geen missings voorkomen op een van de variabelen in het model.

Tabel B2.3 Aantal observaties en respondenten in de analyses met werkvermogen en ervaren arbeidsmarktpositie als uitkomstmaat

	Analyseperiode	Aantal observaties	Aantal respondenten
Werkvermogen	2010-2017	38.795	13.083
	2010-2012	14.862	8.455
	2015-2017	18.030	9.331
Ervaren arbeidsmarktpositie	2010-2017	38.367	13.028
	2010-2012	14.793	8.422
	2015-2017	17.698	9.248

Voor de analyses met uitstroom als uitkomstmaat zijn eveneens de respondenten meegenomen die werknemer waren tijdens de meting van de determinanten en waarvoor tenminste een follow-up meting beschikbaar was. Voor de uitstroom in 2011-2012, 2014-2017 en 2011-2017 betreft dat alleen de respondenten van het oorspronkelijke cohort dat in 2010 geworven is. Een extra selectie daarop is gemaakt voor de analyse waarbij gebruik is gemaakt van een cumulatieve maat voor de blootstelling. Om die te kunnen construeren moeten gegevens beschikbaar zijn over meerdere jaren. Daarvoor is een selectie gemaakt van respondenten die gedurende de periode 2010-2013 minimaal 3 metingen werknemer waren. Daarnaast zijn ook analyses gedaan voor de uitstroomperiode 2015-2016 om een vergelijking met de analyses over de periode 2011-2012 mogelijk te maken. Daarin zijn ook de respondenten meegenomen die in 2015 aan het cohort zijn toegevoegd.

In tabel B2.4 zijn aantallen, achtergrondkenmerken, determinanten en uitkomsten weergegeven van de verschillende selecties. De getallen zijn gebaseerd op de multivariate analyses, dus zonder missings op een van de variabelen. Het is belangrijk om te benadrukken dat de hier genoemde cijfers over het voorkomen van achtergrondkenmerken, determinanten en uitkomsten geen representatief beeld geven van de Nederlandse bevolking. STREAM is immers geen representatieve steekproef.

Tabel B2.4 Vergelijking van de verschillende selecties voor de uitstroomanalyse op aantallen, achtergrondkenmerken, determinanten en uitkomsten; N.B. de cijfers zijn afkomstig uit het ongewogen STREAM cohort en geven geen representatief beeld van de Nederlandse populatie werknemers

		2011-2012 (n=8.642)	2016-2017 (n=7.277)	2014-2017 (n=5.845)
<i>Factoren zijn gemeten in:</i>		2010	2015	2010
Leeftijd	45-49	26,0%	35,4%	27,0%
	50-54	26,7%	21,2%	29,4%
	55-59	30,0%	21,9%	31,4%
	60-64	17,3%	20,0%	12,2%
	65-70	-	1,5%	-
	Gemiddeld	53,8	53,5	53,3
Geslacht	Man	56,3%	54,3%	56,0%
	Vrouw	43,7%	45,7%	44,0%
Opleiding¹	Laag	10,9%	11,5%	10,7%
	Midden	54,3%	52,5%	53,9%
	Hoog	34,8%	36,0%	35,4%
Mentale gezondheid	<45 (slecht)	13,6%	13,9%	13,4%
Fysieke gezondheid	<45 (slecht)	13,4%	15,1%	12,6%
Fysieke belasting	Hoog	14,4%	16,9%	14,6%
Taakeisen	Hoog	26,1%	28,2%	27,2%
Autonomie	Laag	13,7%	17,8%	14,2%
Sociale steun	Laag	25,2%	28,2%	24,6%
Leeftijdscriminatie	Hoog	10,2%	10,3%	9,6%
Leeroriëntatie	Laag	14,8%	18,8%	14,1%
Match werk/kennis	Mismatch	4,5%	4,1%	4,3%
Bevlogenheid	Laag	17,6%	23,2%	17,0%
Werkvermogen	Laag (<8)	27,2%	25,2%	25,5%
Arbeidsmarktpositie	Ongunstig	45,6%	45,3%	43,0%
Vroegtijdige uitstroom	Arbeidsongeschiktheid	0,8%	0,8%	2,3%
	Werkloosheid	4,3%	3,4%	8,4%
	Vroegpensioen	4,6%	2,1%	6,7%
	Totaal	9,7%	6,3%	17,4%

¹ Laag=geen onderwijs t/m LBO/VBO/VMBO-beroepsgericht/MBO-1; midden=MAVO/HAVO/VWO/ VMBO-theoriegericht/ MBO-2+;hoog=HBO/WO/Postdoctoraal

Uit de tabel blijkt dat de leeftijdsopbouw van de verschillende selecties verschilt. Dat is voor de hand liggend omdat er in 2015 vooral veel respondenten zijn toegevoegd in de leeftijdsklasse van 45 tot 49 jaar. De gemiddelde leeftijd is echter ongeveer gelijk. Op de andere factoren zien we geen grote verschillen. Wel is er verschil in uitstroom.

Een vergelijking tussen de periodes 2010-2011 en 2015-2016 laat zien dat er minder uitstroom is in de laatste periode, vooral naar werkloosheid en vroegpensioen. Dit is eenvoudig te verklaren door een afname van de mogelijkheden om met vroegpensioen te gaan en door een gunstiger economisch klimaat dat invloed heeft op de uitstroom naar werkloosheid. Let wel dat het hier om vroegtijdige uitstroom gaat. Dat de respondenten later uitstromen door de verhoging van de pensioenleeftijd is niet in deze cijfers te zien. De uitstroom in de periode 2014-2017 is logischerwijs hoger omdat het hier een langere periode betreft. Omdat het ook langer duurt om in aanmerking te komen voor een arbeidsongeschiktheidsuitkering komt de uitstroom naar arbeidsongeschiktheid ook pas na een langere uitstroomperiode in beeld.

Meetinstrumenten

Voor de meeste analyses in dit rapport zijn de determinanten op 1 tijdstip gemeten en de uitkomsten in de periode erna. De periode erna kan variëren van 1 jaar (GEE-analyses; zie bijlage 2 methodologie) tot 7 jaar (2010→2011-2017). We hebben ook analyses gedaan met een cumulatieve maat waar we de gegevens over de blootstelling van verschillende jaren, namelijk van 2010 tot 2013, meenemen. Voorwaarde is dat er van deze respondenten minimaal 3 meetmomenten beschikbaar zijn en de respondenten gedurende alle beschikbare meetmomenten werknemer is. De categorieën waarin de variabelen zijn meegenomen wijken soms af van de categorieën bij de meting op 1 moment. Als dat zo is geven we dat bij de beschrijving van de meetinstrumenten aan.

Voor een aantal variabelen hebben we te maken met schaalscores. Om het zo overzichtelijk mogelijk te maken hebben we die ingedeeld in hoog, laag en gemiddeld. Bij het bepalen van het afkappunt hebben we er op gelet dat de referentiegroep niet te klein is (30 à 40%) en de hoogste risicogroep niet te groot (maximaal 30%). Daardoor komt het afkappunt niet altijd op dezelfde score te liggen. In de analyse is de groep met de meest gunstige score altijd de referentiegroep.

Persoonskenmerken

De kenmerken waar we naar kijken zijn leeftijd, geslacht en opleidingsniveau. Leeftijd categoriseren we in 4 groepen van 5 jaar (45-49, 50-54, 55-59, 60-64), waarbij we zover mogelijk de groep van 45-49 jaar als referentiegroep nemen. Voor de uitstrooianalyses is dit niet mogelijk, omdat er nauwelijks uitstroom is in deze groep. Om in de multivariate analyses toch te kunnen corrigeren voor leeftijd nemen we een continue leeftijdsmaat mee. Er is dan dus geen referentiegroep. Voor het opleidingsniveau onderscheiden we drie groepen: laag (geen onderwijs t/m LBO/VBO/VMBO-beroepsgericht/MBO-1), midden (MAVO/HAVO/VWO/VMBO-theoriegericht/ MBO-2+) en hoog (HBO/ WO/ Postdoctoraal).

Gezondheid

In dit rapport richten we ons op algemene mentale en fysieke gezondheid. Deze maten zijn afkomstig van de 'Short-Form Health Survey-12 (SF-12)', een gestandaardiseerde en veel gebruikte maat [Ware et al., 1996]. Op deze manier krijgen we inzicht in zowel de ervaren mentale als fysieke gezondheid. De berekening van zowel de mentale als de fysieke component van gezondheid is gebaseerd op deze 12 items. Hiervoor gebruiken we een gestandaardiseerde weging, waarmee in principe het gemiddelde van de scores op 50 zal liggen (spreiding van 0-100, standaarddeviatie 10). De gezondheid van werknemers met een score van 45 of hoger delen we in als 'goed', en die daaronder als 'slecht/matig'. Voor de cumulatieve maat hanteren we dezelfde grens, waarbij we de gezondheid als 'slecht/matig' indelen als dit op een van de metingen het geval is.

Werkenmerken

Blootstelling aan gevaarlijke stoffen is gemeten door respondenten te vragen of zij in hun huidige beroep regelmatig in aanraking komen met één of meerdere van de volgende stoffen: oplosmiddelen, industriële schoonmaak- en reinigingsmiddelen, enzymen, bouwstof, houtstof, verven, lijmen en harsen, asbest, geneesmiddelen, pesticiden, biociden, metaaldampen, lasrook, metaalbewerkingsvloeistof, aardolieproducten, dampen in de rubberinstructie of overige stoffen. We onderscheiden respondenten die wel en niet regelmatig in aanraking komen met één of meer van deze stoffen. Voor de cumulatieve maat maken we onderscheid in respondenten die gedurende alle, sommige of geen enkele meting in aanraking zijn geweest met deze stoffen.

Respondenten is gevraagd of zij in het afgelopen jaar in hun betaalde baan 's avonds of 's nachts hebben gewerkt. Er is een indeling gemaakt in ja (regelmatig of soms) en nee. Voor de cumulatieve maat maken we onderscheid in respondenten die gedurende alle, sommige of geen van de metingen 's avonds of 's nachts hebben gewerkt.

Fysieke belasting meten we aan de hand van vijf items, zoals 'Doet u werk in een ongemakkelijke werkhouding?' [Bot et al., 2004 en Hildebrandt et al., 2001]. De antwoordcategorieën zijn 5 'altijd', 4 'vaak', 3 'soms', 2 'zelden' en 1 '(bijna) nooit'. Van deze items nemen we het gemiddelde en deze somscore categoriseren we als 'hoog', 'gemiddeld' en 'laag'. De categorie 'hoog' kennen we toe aan respondenten die gemiddeld 3 ('soms') of meer scoren, de categorie 'laag' aan de respondenten die op alle vragen '(bijna) nooit' antwoorden, en 'gemiddeld' aan de groep die daartussen zit. Voor de cumulatieve maat maken we onderscheid in respondenten die gedurende alle, sommige of geen van de metingen een hoge fysieke belasting rapporteerden.

Taakeisen meten we met vier items, zoals 'Is uw werk hectisch?' [Karasek et al., 1998]. *Autonomie* meten we met vijf items, zoals 'Kunt u zelf beslissen hoe u uw werk uitvoert?' [Kristensen & Borg, 2010]. *Sociale steun* meten we met vier items, zoals 'Hoe vaak krijgt u hulp en steun van uw collega's?' [Karasek et al., 1998]. Deze vier werkenmerken zijn allemaal gemeten op 5-punt schalen, variërend van '(bijna) nooit' tot 'altijd' (richting van de schaal verschilt per kenmerk). Wanneer respondenten op de negatief geformuleerde items van taakeisen gemiddeld meer dan 'soms' scoren, dan definiëren we dit als 'hoog'. Een score van gemiddeld 'zelden' of '(bijna) nooit' definiëren we als 'laag' en daartussen als 'gemiddeld'. Bij autonomie en sociale steun is 'hoog' de gunstige situatie en dus de referentiegroep. Bij autonomie worden respondenten die gemiddeld meer dan 'vaak' scoren ingedeeld bij 'hoog'. Bij sociale steun ligt het afkappunt voor hoog bij 'vaak' of 'altijd'. Een lage autonomie is de meest ongunstige situatie en definiëren we als gemiddeld 'soms' of minder, evenals bij sociale steun. In de cumulatieve maten voor Taakeisen, Autonomie en Sociale steun maken we onderscheid in respondenten die gedurende alle, sommige of geen van de metingen de ongunstige situatie rapporteren.

Bij *ongewenst gedrag* maken we onderscheid in ongewenst gedrag door internen (collega's, leidinggevend) en door externen (bijv. patiënten, leerlingen, passagiers). Hierbij is een indeling gemaakt in nooit en minstens een enkele keer (enkele keer, vaak of zeer vaak).

Leeftijdsciscriminatie meten we met vier items, zoals 'Oudere werknemers worden overgeslagen bij promotie of interne vacatures' [Furunes & Mykletun, 2010]. Antwoorden variëren van 1 'helemaal oneens' tot 5 'helemaal eens'. Op basis van de gemiddelde scores op de vier items zijn twee groepen gemaakt. Een gemiddelde score van 3,5 en hoger beschouwen we

als 'leeftijdscriminatie' en een gemiddelde score onder de 2 als 'geen leeftijdscriminatie'. Scores daartussen categoriseren we als gemiddeld.

Ten slotte maken we onderscheid in werknemers met een vast *contract* en werknemers met andere contractvormen. In de cumulatieve maat vormen de respondent die alle jaren een vast contract hebben gehad als de referentiegroep.

Kennis en vaardigheden

We meten in hoeverre werknemers een proactieve leeroriëntatie hebben en een goede match tussen hun kennis en vaardigheden en werk. Proactieve leeroriëntatie meten we met vier items, zoals 'In mijn werk probeer ik telkens weer nieuwe dingen te leren' [van Veldhoven & Dorenbosch, 2008]. Deelnemers kunnen het 1 'helemaal oneens', 2 'oneens', 3 'niet eens, niet oneens', 4 'eens' tot 5 'helemaal eens' zijn met deze items, waarvan we een gemiddelde berekenen. Een score van 4 of meer beschouwen we als een hoge leeroriëntatie, en van minder dan 3,5 als een lage leeroriëntatie. Daartussen beschouwen we als gemiddeld.

De kennis-werk match meten we aan de hand van het item: 'Hoe sluiten uw kennis en vaardigheden en uw werk bij elkaar aan?'. De antwoorden op deze vraag dichotomiseren we in match (1 'goed', 2 'redelijk') en mismatch (3 'matig', 4 'slecht').

Sociale factoren

We maken onderscheid in werknemers die een *werkende partner* hebben en werknemers die geen partner hebben of die een partner hebben die niet werkt. Voor de cumulatieve maat maken we ook nog onderscheid in of de respondent de gehele periode een werkende partner heeft gehad of een of meer jaren.

Werk-privé balans omvat zowel een item over werk-verwaarlozing als over thuis-verwaarlozing: 'Mist of verwaarloost u familie- of gezinsactiviteiten door uw werk?' en 'Mist of verwaarloost u uw werkzaamheden door familie- of gezinsverantwoordelijkheden?' [Fox & Dwyer, 1999]. De antwoordcategorieën van deze vragen zijn: 1 'nee, nooit', 2 'ja, een enkele keer', 3 'ja, vaak' en 4 'ja, zeer vaak', waarbij we onderscheid maken in een enkele keer disbalans (score 2), en 'disbalans' (scores 3 of 4) waarbij geen disbalans (score 1) de referentiegroep is. De twee vragen zijn gecombineerd, waarbij we een verstoorde werk-privé balans definiëren als een disbalans op één of beide vragen. Voor de cumulatieve maat maken we onderscheid in respondenten die de gehele periode een disbalans ervaren en respondenten die dit sommige jaren ervaren hebben.

Financiële factoren

De financiële situatie meten we aan de hand van het item: 'Hoe is op dit moment de financiële situatie van uw huishouden?'. We maken onderscheid in 'geld tekort' (1 'komt veel geld tekort', 2 'komt een beetje geld tekort'), 'precies rond', waarbij de groep die geld overhoudt 4 'houdt een beetje geld over', 5 'houdt geld over') de referentiecategorie is.

Motivatie

Bevlogenheid beschouwen we als indicator van motivatie. De vragenlijst bevat 6 items van de Utrechtse Bevlogenheid Schaal, zoals bijvoorbeeld 'Mijn werk inspireert mij' [Schaufeli et al., 2006]. De antwoordschaal van deze items loopt van 0 'nooit' tot 6 'altijd/dagelijks'. Gemiddelde scores op deze items lager dan 3,5 categoriseren we als 'laag', meer dan 5 als 'hoog' en daartussen als gemiddeld.

Uitkomsten

Werkvermogen meten we aan de hand van de eerste dimensie van de 'Work Ability Index' [Ilmarinen, 2009]. Deze vraag start met een uitleg over het begrip werkvermogen: de mate waarin de werknemer zowel lichamelijk als geestelijk (psychisch) in staat is om te werken. Daarna vragen we: 'Als u aan uw werkvermogen in de beste periode van uw leven 10 punten geeft, hoeveel punten zou u dan aan uw werkvermogen op dit moment toekennen?'. Antwoorden kunnen variëren van 0 'niet in staat om te werken' tot 10 'werkvermogen in uw beste periode'. Scores van 8 en hoger definiëren we als 'hoog' en onder de 8 als 'laag' werkvermogen. Dit afkappunt is gebaseerd op wat gebruikelijk is in de literatuur [o.a. Gould et al., 2008; Fassi et al., 2013].

Om een beeld te krijgen van hoe werknemers tegen hun eigen *positie op de arbeidsmarkt* kijken gebruiken we de vraag 'Bent u in staat om in de komende 12 maanden een nieuwe werkgever te vinden?'. Antwoordopties bij deze vraag zijn: 1 'zeker niet', 2 'waarschijnlijk niet', 3 'misschien', 4 'waarschijnlijk wel' en 5 'zeker wel'. Antwoorden zijn gedichotomiseerd in 'ongunstige ervaren arbeidsmarktpositie' (scores 1-2), en 'gunstige ervaren arbeidsmarktpositie' (scores 3-5).

Om oudere werknemers langer door te laten werken is het van belang om inzicht te verkrijgen in welke risicofactoren bijdragen aan *vervroegde uittrekking*. We zijn geïnteresseerd in de transities die werknemers maken naar arbeidsongeschiktheid, werkloosheid en vroegpensioen gedurende de follow-up periode van STREAM. Transities zullen we in kaart brengen aan de hand van de aangegeven werkstatus, uitkeringen en ziekteverzuim van werknemers. We richten ons op de eerste transitie die een werknemer maakt uit arbeid gedurende de follow-up².

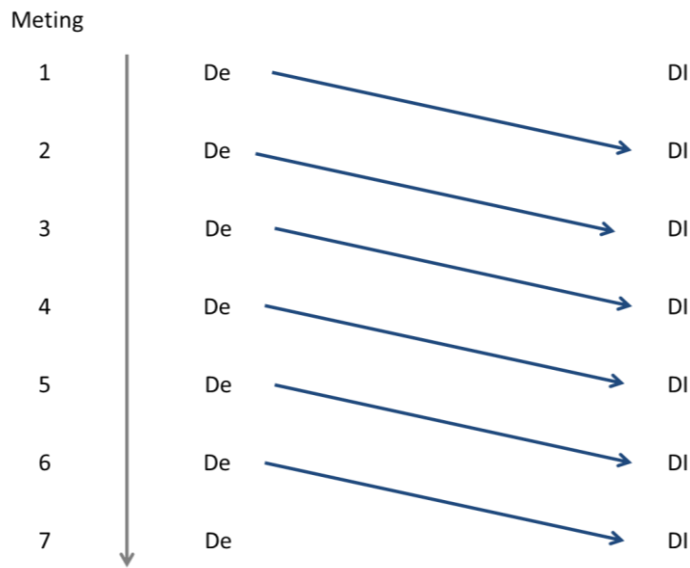
Statistische analyses

Werkvermogen en ervaren arbeidsmarktpositie

Om de invloed van de determinanten (De) op de DI-indicatoren werkvermogen, productiviteit, verzuim en arbeidsmarktpositie te achterhalen maken we gebruik van logistische regressie 'generalized estimating equations (GEE)' analyses [Twisk, 2003].³ Hierbij analyseren we wat de relatie is tussen het hebben van een risicofactor (bepaalde waarde van de determinant) met een lage duurzame inzetbaarheid in het daarop volgende jaar (m.a.w.: laag werkvermogen en ongunstige ervaren arbeidsmarktpositie). Hierbij gebruiken we een time-lag. In figuur B2.1 staat weergegeven wat een dergelijke 'time-lag' inhoudt.

² Dit heeft als consequentie dat we geen rekening houden met de mogelijkheid dat werknemers eerst uitstromen door arbeidsongeschiktheid, werkloosheid of vroegpensioen en daarna weer aan het werk gaan. Overigens komt dit niet vaak voor.

³ In de GEE analyses dienen we een correlatie structuur te specificeren. In deze analyses is gekozen voor een 'exchangeable' structuur, waarbij de assumptie is dat de samenhang tussen dezelfde maat op de verschillende metingen gelijk is, onafhankelijk van hoeveel tijd daar tussen zit (één, twee of drie jaar).

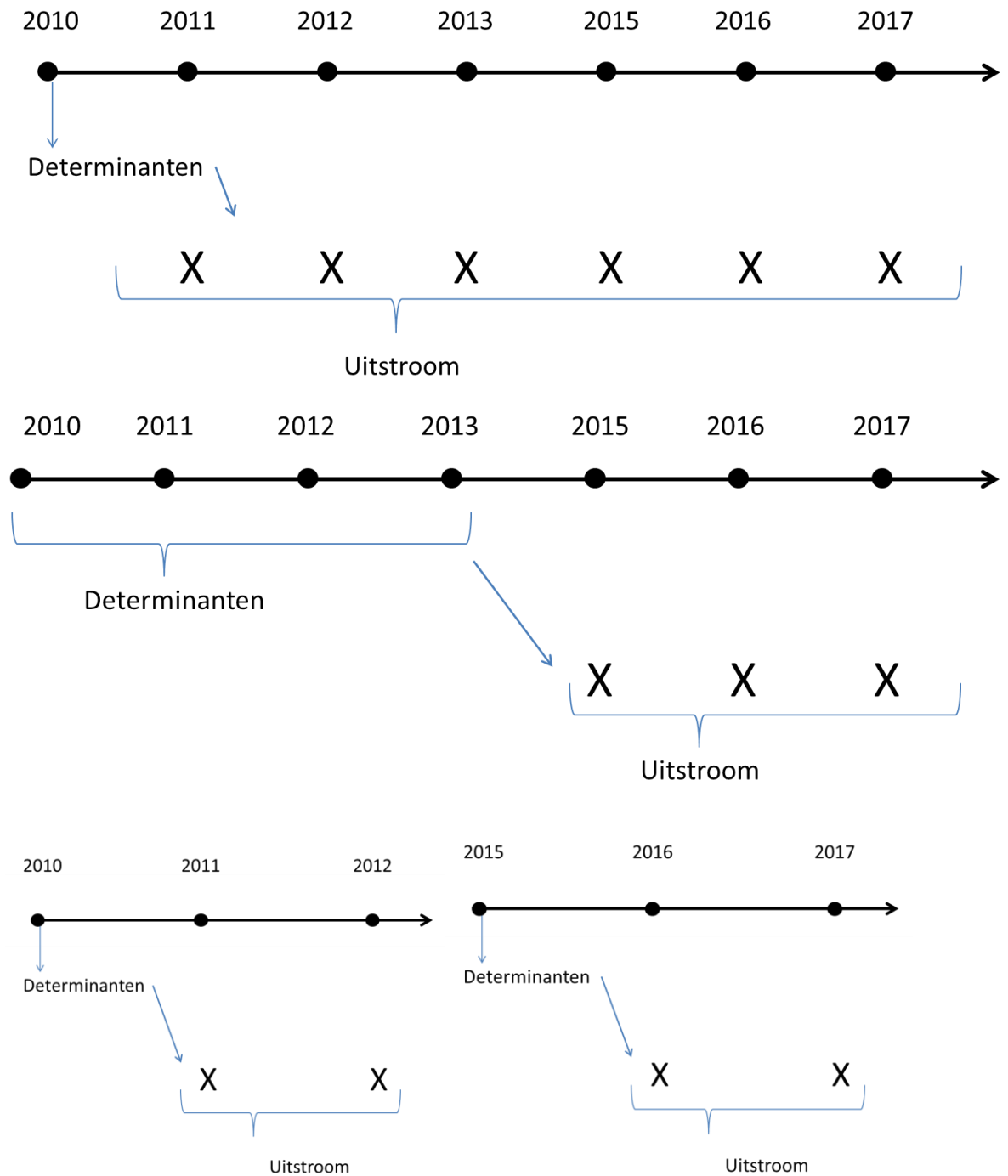

Figuur B2.1 Analyse invloed determinanten op de DI-indicatoren werkvermogen en ervaren arbeidsmarktpositie

De reden om gebruik te maken van een 'time-lag' is dat we daarmee zeker weten dat de determinant aanwezig was vóór de uitkomst, en we een omgekeerde oorzaak-gevolg relatie kunnen uitsluiten.

Uitstroom

Om te bepalen of de determinanten van invloed zijn op uitstroom vóór de pensioengerechtigde leeftijd gebruiken we multinomiale logistische regressie analyses. Dit doen we op verschillende manieren. Ten eerste onderzoeken we of de factoren, zoals gemeten in 2010, gerelateerd zijn aan transitie naar vroegpensioen, werkloosheid of arbeidsongeschiktheid gedurende de periode daarna tot en met 2017. Omdat de meting in 2010 slechts een momentopname is en een maat waarin we meer gegevens hebben over de blootstelling wellicht een sterkere relatie met toekomstige uitstroom heeft kijken we ook naar een cumulatieve maat van de blootstelling over de periode 2010-2013 en de uitstroom in de periode 2015-2017. Tenslotte is het ook interessant om te onderzoeken of het belang van de verschillende factoren misschien veranderd is na een aantal jaar. Daarom vergelijken we ook de relatie van de determinanten zoals gemeten in 2010 met de uitstroom in 2011-2012 met de relatie van de determinanten zoals gemeten in 2015 met de uitstroom in 2016-2017.

Figuur B2.2 Analyse invloed determinanten op uitstroom vóór de pensioengerechtigde leeftijd

Van zowel de logistische (GEE) analyses als de multinomiale analyses rapporteren we odds ratio's (OR's) en de 95% betrouwbaarheidsintervallen (95% BI). Een OR boven de 1 betekent dat de determinant samenhangt met een grotere waarschijnlijkheid van de uitkomst. Een OR van 1 betekent dat er geen samenhang is. Een OR onder de 1 betekent dat de determinant samenhangt met lagere waarschijnlijkheid van de uitkomstmaat.

Methodologische kanttekeningen

Onderstaand beschrijven wij een aantal onderwerpen die van belang zijn bij de interpretatie van de resultaten.

Lengte onderzoeksperiode

De lengte van de onderzoeksperiode in STREAM is beperkt. Dat kan op verschillende manieren van invloed zijn. Enerzijds is het mogelijk dat de effecten pas over langere tijd optreden. Zo werken we in de GEE-analyses met een time-lag van 1 jaar. Voor sommige factoren kan dat voldoende zijn. Voor andere factoren kan er meer tijd nodig zijn voor een effect zal optreden. Anderzijds is het meten van de blootstelling gedurende 1 jaar wellicht onvoldoende. In de analyses hebben we nu wel een cumulatieve maat opgenomen die rekening houdt met de blootstelling gedurende meerdere jaren. Maar dan nog is dit slechts een relatief korte periode in het leven van oudere werknemers. Over de blootstellingsduur die nodig is om van invloed te zijn op de duurzame inzetbaarheid is daarom nog weinig bekend.

Zelf gerapporteerde determinanten en uitkomstmaten

In de huidige studie is alleen gebruik gemaakt van vragenlijsten die deelnemers zelf invulden, en dus van zelf gerapporteerde determinanten en uitkomstmaten. Voor veel determinanten is dit een goede methode. Motivatie is bijvoorbeeld niet goed op een andere manier te meten. Voor sommige determinanten zou het wellicht beter zijn om andere 'objectievere' gegevens te gebruiken. Een voorbeeld hiervan is de fysieke belasting. Daarnaast zijn er determinanten die niet goed via de werknemer kunnen worden uitgevraagd, bijvoorbeeld over bedrijfsbeleid. Welke maatregelen heeft het bedrijf genomen om de duurzame inzetbaarheid te vergroten? Welke instrumenten hanteert HRM? Eerdere analyses met STREAM data suggereerden dat werknemers niet altijd goed op de hoogte zijn van het bedrijfsbeleid en dat hun beeld daarvan gekleurd is door hun eigen ervaringen. Kortom, meer informatie over het bedrijfsbeleid afkomstig van de bedrijven zelf zou van toegevoegde waarde zijn.

In multivariate model 'verdwijnt' het effect van sommige determinanten

Een voordeel van multivariate analyse is dat deze de relatie tussen een determinant en de uitkomstmaat weergeeft, gecorrigeerd voor de scores op alle andere determinanten in het model. In de huidige studie zijn verschillende determinanten significant voorspellend voor DI-indicatoren in de univariate analyses, maar niet langer na correctie voor andere determinanten in de multivariate analyses. Een verklaring hiervoor is dat andere - gerelateerde - determinanten eveneens de variantie in de uitkomstmaat verklaren. In de huidige studie vinden we bijvoorbeeld dat lage sociale steun niet langer samenhangt met verschillende DI-indicatoren in de multivariate analyses. Een verklaring hiervoor is dat andere determinanten, zoals de aanwezigheid van leeftijdsdiscriminatie, ook informatie over sociale steun bevatten, en op deze manier de variantie in de uitkomstmaat al verklaren. Een ander voorbeeld vormt leeroriëntatie. Een lage leeroriëntatie hangt samen met een ongunstige score voor verschillende DI-indicatoren in de univariate analyses, terwijl deze samenhang in enkele multivariate analyses wegvalt. Additionele analyses laten zien dat leeroriëntatie sterk samenhangt met bevoegenheid. Indien we bevoegenheid niet opnemen in het multivariate model, komt leeroriëntatie nadrukkelijker naar voren als determinant van DI. Samenvattend geven multivariate analyses inzicht in de determinanten die de DI-indicatoren het sterkst voorspellen. Dit betekent echter niet dat andere determinanten geen rol spelen en niet belangrijk zouden zijn.

Healthy worker effect

Werknemers met een aandoening of beperking verlaten het arbeidsproces eerder. Hierdoor blijft, zeker in oudere werknemer populaties, een relatief gezonde groep werknemers over.

We noemen dit het 'healthy worker effect'. Het is van belang om te benadrukken dat het healthy worker effect ook binnen STREAM een rol speelt. In de huidige analyses vinden we bijvoorbeeld dat werknemers die avond en/of nachtwerk uitvoeren en hoge taakeisen hebben minder vaak ongunstig scores op sommige DI-indicatoren. Op basis van eerder onderzoek betekent dit niet dat avond en/of nachtwerk en hoge taakeisen de DI gunstig beïnvloeden. Ook aanvullende analyses met de STREAM data toonden dat een hoge mentale en emotionele belasting gedurende 20 jaar of langer juist een risico voor DI vormt, met name voor vroegpensioen. Ons resultaat dat werknemers die op hogere leeftijd (nog) werk uitvoeren met hoge taakeisen en avond en/of nachtwerk reflecteert waarschijnlijk dat deze werknemers meer belastbaar zijn, en mogelijk gezonder. Werknemers voor wie dergelijke arbeidsomstandigheden te zwaar waren, zijn mogelijk ander werk gaan doen of hebben het arbeidsproces reeds verlaten. Samenvattend speelt het healthy worker effect in oudere werknemerspopulaties een rol, en is het om deze reden van belang om de resultaten te interpreteren tegen de achtergrond van eerder onderzoek.

Vergelijking cohorten

In dit rapport kijken we onder meer naar het verschil in resultaten in de periode 2010-2012 en in de periode 2015-2017. Dit doen we om te onderzoeken of er verschillen zijn opgetreden in de tijd met betrekking tot het belang van de factoren. Het is dan wel belangrijk dat de onderzoeksgroepen waarmee de analyses gedaan zijn enigszins vergelijkbaar zijn. In een andere groep kunnen immers andere factoren van belang zijn. Tabel B2.4 laat zien dat beide onderzoeksgroepen redelijk vergelijkbaar zijn, met uitzondering van de leeftijdsopbouw. De proportie 45-49 jarigen is groter in de 2015-2017. Dit kan consequenties hebben voor de vergelijkbaarheid van de resultaten. Waarschijnlijk zijn die consequenties echter niet bijzonder groot omdat alle groepen voldoende aanwezig zijn in beide cohorten en er in de analyses voor leeftijd is gecorrigeerd.

Referenties

Bot SD, Terwee CB, van der Windt DAWM, Feleus A, Bierma-Zeinstra S, Knol D, Bouter L, Dekker J. Internal consistency and validity of a new physical workload questionnaire. *Occup Environ Med* 2004;61:980-986.

Fassi ME, Bocquet V, Majery N, Lair ML, Couffignal S, Mairiaux P. Work ability assessment in a worker population: comparison and determinants of the Work Ability Index and Work Ability score. *BMC Public Health*. 2013;13:305.

Fox ML, Dwyer DJ. An investigation of the time and involvement in the relationship between stressors and work-family conflict. *J Occup Health Psychol*. 1999; 4(2):164-174.

Furunes T, Mykletun RJ. Age discrimination in the workplace: Validation of the Nordic Age Discrimination Scale (NADS). *Scand J Psychol*. 2010; 51(1):23-30.

Gould R, Ilmarinen J, Järvisalo J, Koskinen S. Dimensions of work ability. Results from the Health 2000 Survey. Helsinki (Finland): Finnish Centre for Pensions, 2008.

Heuvel S, Geuskens G, Bouwhuis S, Niks I. Study on Transitions in Employment, Ability and Motivation (STREAM): Methodologisch rapport (2010-2017). TNO, 2018. [link](#)

Hildebrandt VH, Bongers PM, van Dijk FJ, Kemper HC, Dul J. Dutch Musculoskeletal Questionnaire: description and basic qualities. *Ergonomics* 2001;44:1038-1055.

Ilmarinen J. Work ability: a comprehensive concept for occupational health research and prevention. *Scand J Work Environ Health*. 2009;35(1):1-5.

Karasek R, Brisson C, Kawakami N, Houtman I, Bongers P, Amick B. The Job Content Questionnaire (JCQ): an instrument for internationally comparative assessments of psychosocial job characteristics. *J Occup Health Psychol* 1998;3:322-355.

Kristensen T, Borg V. Copenhagen psychosocial questionnaire (COPSOQ). Copenhagen: National Institute of Occupational Health, 2010.

Schaufeli WB, Bakker AB, Salanova M. The measurement of work engagement with a short questionnaire: a cross-national study. *Educ Psychol Meas*. 2006;66(4):701-716.

Twisk JWR. *Applied Longitudinal Data Analysis for Epidemiology: A Practical Guide*. Cambridge, UK; Cambridge University Press, 2003.

van Veldhoven M, Dorenbosch L. Age, proactivity and career development. *Career Development International* 2008;13(2):112-131.

Ware JJ, Kosinski M, Keller SD. A 12-Item Short-Form Health Survey: construction of scales and preliminary tests of reliability and validity. *Med Care* 1996; 34(3):220-233.

Ybema JF, Geuskens GA, van den Heuvel SG, de Wind A, Leijten FRM, Joling C, Blatter BM, Burdorf A, van der Beek AJ, Bongers PM. Study on Transitions in Employment, Ability and Motivation (STREAM): The design of a four-year longitudinal cohort study among 15,118 persons aged 45 to 64 years. *B J Med Res*. 2014;4(8):1383-1399.

